કન્યા વાચનમાળા.

તક બીજાના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ, કવિતાની સમજુતી,
પાઠનાં સવાલો)

રચનાર.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.

રચનારનું ઠેકાણું-શાહપોર-સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા-શા. મગનલાલ મોતીરામ.

પ્રસિદ્ધ કરનારનું ઠેકાણું-શાહપોર—સુરત.

આવૃત્તિ ૩જી.

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટ મુજબ
રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

છાપનાર મહુભાઈ કાળીદાસ

છાપવાનું ઠેકાણું ધી સુરત જૈન પ્રીન્ટિંગ પ્રેસ
ખપાટીઆ ચકલા—સુરત.

કિંમત ચાર આના.

સને ૧૯૧૫ જાન્યુઆરી

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
૫૪૮૩

गूजरात विद्यापीठ ग्रंथालय

[गुजराती कॉपीराइट विभाग]

अनुक्रमांक [illegible] वर्गांक

पुस्तकनुं नाम [illegible]

विषय [illegible]

કન્યા વાચનમાળા

પુસ્તક બીજું—ભાગ—૧ લાના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

ગ્રેટબ્રિટન=યુરોપખંડમાં ઇંગ્લાંડ,સ્કોટલાંડ અને આયર્લાંડ મળીને જે દેશ થાય છે તે

જીવન ચરિત્ર=જિંદગીનો હેવાલ.

અજાયબી=નવાઇ; તાજુબી.

અનુકરણ=નકલ.

ગુજરી જવું=સ્વર્ગવાસી થવું.

માતુશ્રી=માજી.

પુત્રના લક્ષણ પારણામાંથી જણાય=છોકરાં કેવાં ગુણોવાળાં થશે તે નાનપણથીજ જણાઇ આવે.

મધુર સ્વરે=મીઠા વચનથી.

નિયામત=નિયમ પ્રમાણે.

વિશાળ=વિસ્તીર્ણ,

ઉપરાંત=વધારામાં.

ચપળતા=ચાલાકી

ચિત્રકળા=ચીતરવાને હુન્નર.

પ્રવીણતા=હોશિઆરી: માહિતગારી.

નૃત્ય=નાચ; નાચવું તે

કુશળતા=ખબરદારી

પ્રાપ્ત કરી=મેળવી.

સુલક્ષણી=સારા ગુણ વાળી.

કસર=ખામી; કચાશ

સ્વરૂપવાન=ખૂબસુરત; દેખાવડી

મળત વડી=મળતા સ્વભાવની.

ઠરતી=સંતોષ પામતી.

મંદહાસ્ય=થોડું પણ મધુર હસવું

રીઝા થવું=મોહ પામવો.

ભેદ=તફાવત; ફેર.

આદરસત્કાર=માનપાન

મમતા=માયા.

વીલે મોઢે=ફીક્કે ચહેરે; નારાજ થઇને.

વાકેફ=માહીતગાર;જાણુ

મન મારવું=સંયમ; મનની ઇચ્છા પ્રમાણે ન વર્તવું તે.

ઉદારતા=સખાવત.

નસંતાન=છોકરાં વગર.

હકદાર=વારસ.

રાજ્યપદ=રાજગાદી.

ગંભીરતા=મક્કમ પણું.

નીડરપણુ=ડર વગરનું હોવું તે; બેધડકપણું

રંગરાગ=લીલા.

ઉત્સાહ=ઉમંગ; હોંસ.

આશ્ચર્ય=નવાઇ; તાજુબી.

પાર્લામેંટ=રાજસભા.

ભાષણ=વ્યાખ્યાન; પોતાના વિચારો ઘણા માણસ વચ્ચે કહી બતાવવા તે.
પ્રસંગ=વખત.
પૂર્ણ=પુરે; પાકો.
સહાય=મદદ.
બંધન=બંધારણ; રિવાજ.
અગત્યના=જરૂરના.
સમાન=સરખા.

પાઠ ૨ જો.

સ્થિતિ=હાલત.
પુત્રીધર્મ=પુત્રી તરીકેની ફરજ.
કચાશ=ખામી.
કરજ=દેવું; દેણું.
અદા કરવું=આપવું.
ગેરવર્તણુક=ખરાબ ચાલ
જળઝળીઆં=આંખમાં પાણી ભરાઇ આવવાં તે.
નામદાર=પ્રખ્યાત.
મંજુરી=રહાજી.
દસ્તાવેજ=લેખ; લખાણ.
અહિત=અકલ્યાણ; ગેરલાભ.
સંપૂર્ણ=પુરેપુરી.
ઢંઢેરો=સરકારી જાહેરનામું.
બેધડકપણે=નીડરતાથી
અભયવચન=નિશ્ચે પાળવાની કબુલાત.
દૃઢતા=અડગપણું.
પ્રત્યે=તરફનો.
પ્રિન્સ=રાજા
પ્રાતજ્ઞા=વચન; પણ.
વર્તન=ચાલ.
હેવાતન=ધણીની હયાતી લગીની સ્ત્રીની પરણેલી હાલત; સૌભાગ્ય.
સાલસાઇ=સજ્જાપણું; ભલાઇ.
સાવચેતી=સંભાળ.
આબાદાની=સારી સ્થિતિ
શોધ=ખોળ; તપાસ.
આયુષ્ય=જિંદગી; આવરદા.
પરલોકવાસી=સ્વર્ગવાસી.

પાઠ ૩ જો.

કર્તવ્ય=આપણે જે કરવાને બંધાયલા છીએ તે; ધર્મ, ફરજ.
પાત્ર=લાયક; યોગ્ય.
પાળીપોષીને=ખવડાવી પીવડાવીને.
ભણાવી ગણાવી=ભણાવીને અને અનુભવી કરી.
નિરંતર=હમેશાં.
વૃદ્ધ=ઘરડાં.
અથાગ=જેનો છેડો નહિ તે; પારવગરનો
સમર્થ=જોરાવર; બળવાન.

પાઠ ૫ મો.

પટાવતો=રાજ્યના મુખ્ય સરદારો.
લગામ=સત્તા.
નિષ્કંટક=કાંટાવગરનું; હરકત વગરનું.
દાવો=હક.
નિશ્ચિતપણે=નિરાંતે.
ધાવ=ધવડાવવાને રાખેલી સ્ત્રી; આયા.
હજામ=વાળંદ.
રણવાસ=જ્યાં રાણી-

ઓ રહેલી હોય તે જગા.
હાહાકાર=શોકનો ગભરાટ.
શોક સાગર=દીલગીરી રૂપી દરીઓ; અતિશય દીલગીરી.
કોસ=ગાઉ.
દહેશત=ધાસ્તી; બીક.
સુબાગીરી=પરગણાનું હાકેમપણું,
ધન્યવાદ=શાબાશી.
બસ=પુરતો.
સપુરત=સોંપણ
રક્ષણાર્થે=બચાવને માટે
પન્નુ=પાનું; એક જાતનું રત્ન.
કદરદાની=આભાર કરી.
જોટો=જોડ.

પાઠ ૬ ઠો.

વિનય=નમ્રપણું; નરમાશ.
વિનય વેરીને વશ કરે=નરમાશથી દુશ્મન પણ તાબે થાય, મતલબ કે નરમાશ આગળ દુશ્મનનું પણ કંઈ ચાલતું નથી. જેમકે રેશમ નરમ છે તેથી તે તરવારના ઝટકાથી પણ કપાતું નથી
સંપાદન કરવું=મેળવવું.
દુશ્મનાવટ=વેર; દુશ્મનાઈ, શત્રુવટ.

આવડત=આવડ.
ઠુંપદ=ઠુંપણું; ગર્વ.
તપીજાય=ગુસ્સે થાય.
અણગમો=કંટાળો; ત્રાસ.

વજન=ભારવક્કર.
દ્વેષભાવ=અદેખાઈ.
દીનપણું=ગરીબાઈ.
દીનતા=ગરીબાઈ.
સંત=સાધુ.

જાતરખું=પોતાના શરીરનું જતન કરનાર.
છીડું=દોષ; વાંક.

ખામોશ=સહનશીલતા.
બાકરી=ટક્કર; સામા થવું તે.

બાકરી બાંધવી=ટક્કર લેવી; સામા થવું.

અંગ=ભાગ.

બોલી=વેણ; શબ્દ.
કરણી=કૃત્ય.
સભ્યતા=અદબ.
તુચ્છકારવું=હલકું ગણવું.
આવકાર=તમે આવો એવી રીતનો માન સૂચક શબ્દ તે; સન્માન.
તોછડાઈ=હલકાઈ.

ભારવક્કર=ભારબોજ; વજન.
ચાવળું=કામ વગરનું ઘણું બોલનાર.
ઉછાંછળાપણું=રેઢતાઈ.
ભંગ=નાશ
ગંભીરપણું=ઠરેલ પણું
ગંભીર=ઠરેલ.

ઉપમા આપવી=સરખાવવું; આબરૂ વધારવી.

માઝા=હદ; મર્યાદા.
ઠાવકું=ડાહ્યું.
ચીઢ=સહજ બળતરા.
તામસ=ક્રોધ.

ટાપસી=સાહેદી.
અદબ=મલાજો.

સવાલ—વિનયનાં કેટલાં અંગ છે અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૮ મો.

ધર્મરાજા=યુધિષ્ઠિર; પાંડુના વડા પુત્ર.

દ્રોણાચાર્યની ઉત્પત્તિની વાત—ભરદ્વાજ ગંગાદ્વારે અનુષ્ઠાન કરતા હતા ત્યાં ઇંદ્રની એક દેવાંગના પર્વણીએ સ્નાન કરવા આવેલી તેને જોઇ ઋષિ વિવ્હલ થયા ને વીર્ય ખલિત થયું તે તેણે દરીઆમાં મૂક્યું ને એમાંથી દ્રોણ ઉત્પન્ન થયા. એમના છોકરાનું નામ અશ્વત્થામા. એ ચીરંજીવી છે.

વહેંચણ=ભાગ.
ચુસ્ત=આગ્રહથી મંડયા રહેનાર; વળગી રહેનાર.

વિનાશકારી=નાશ કરનાર.

પક્ષ=તરફદારી.
ઘાણ વળી ગયો=મરણ પામ્યા.
શ્રી કૃષ્ણ=એ વિષ્ણુનો આઠમો અવતારહતા.

ધનુર્વિદ્યા=કામઠું વાપરવાની વિદ્યા.
પાવરધો=ખબરદાર; હોશિઆર.

રણસંગ્રામ=મોટીલડાઇ.

શસ્ત્ર=હથિઆર.

અશ્વત્થામા=દ્રોણાચાર્ય ને કૃપાયાના પુત્ર. એ ચીરંજીવી છે.

અશ્વત્થામા=એ નામનો કૌરવ લશ્કરમાં એક હાથી જેને ભીમે કૃષ્ણના કહ્યાથી મારી નાખ્યો હતો તે.

દેહત્યાગ=શરીરને છોડી દેવું એટલે મરી જવું તે.

યુક્તિપ્રબંધ=જુક્તું; બંધ બેસતું.

છળ=દગો; કપટ.
દ્વિઅર્થી=બે અર્થવાળું

વેણ=બોલ; શબ્દ.
હઠ=આગ્રહ.
રણક્ષેત્ર=લડવાની જગ
સૈયા=સેજ, પથારી.
નરો વા કુંજરો વા=પુરૂષ હોય અથવા હાથી હોય.
સિદ્ધ થયું=પાર પડયું
પસ્તાવો=દીલગીરી.

પાઠ ૯ મો.

ચહેરો=શિકલ.
દીલગીર=અફસોસ; પસ્તાવો.
છુટે મેઢે=ઘણુંજ.
શાંત=ધીરજવાન.
ફુમો=છાતીનો ધબકારો
બજાણીબા=રમાડીને

ખેલ કરનાર જેવા કે માતા કાઢનાર વગેરે.
આજ્ઞા=હુકમ.
વિરૂદ્ધ=ઉલટું.
અલબત=ખરેજ; ખચીત, બેશક.
શંકા=સંદેહ, વહેમ.
કાને=કારણ.
ઇરાદો=મનસુબો.
ડોળ=ચાળા; ઢોંગ
ઉતરી લીધો=નકલ કીધી.
હેતુ=મતલબ.

જામફળ=જમરૂખ.
પ્રશ્ન=સવાલ.

પાઠ ૧૧ મો.

અડકટ=આંટી.
બલા=પીડા.
ચઢિઆતુ=સરસ.
કિંમત=મૂલ.
ચોકસી=તપાસ.
દામ=પૈસા.
પસંદગી=પાસ.
ફુટી પડયા=નકામા ગયા.
આશીશ=સારી દુવા; આશીર્વાદ.
વેતરૂં=સખત મહેનત.
અનાથ=માબાપ કે ધણી વગરનાં; ગરીબ.
આંતરડી ઠરે=સંતોષ પામે
ઓહો=આશ્ચર્ય સૂચક શબ્દ.
ઘટિત=યોગ્ય; લાયક.

પાઠ ૧૨ મો.

ફુલણજી=વખાણથી ફુલાઇ ખર્ચ કરનાર
ઊંઘજ ઉડતી નથી=સુસ્તાઇ જતી નથી.
જંપ=નિરાંત
વાંકડે=પહેરામણી.
દેશાઇગીરી=દેશાઇની. પદવી; ગરાસ; તોડો.

વજીફો=ઇનામમાં મળેલી જમીન વગેરે; સરકારથી મળતી બાગાયત જમીન.
બ્યાજ=રૂપીઆનું ભાડું.
પતી શકે=અદા થઇ શકે.
ઉજળું એટલું દૂધ દેખો છો=તમે પેદાશ જુઓ છો પણ ખરચ કેટલો છે તેનો વિચાર કરતા નથી.
પાલવનાર=પરવડનાર; બોજનાર.
કરકસર=યોગ્ય ખરચ
નિભાવવું=ચલાવવું.
ઉડાઉ=બીનજરૂરી ખર્ચ કરનાર.

ખરાબખસ્ત=પાયમાલ.
હઠ=જીદ; આપમત.
ધામધુમ=ઠાઠમાઠ.
રૂડું જીવવું=સુખમાં જિંદગાની ગાળવી.
કોડ=હોંસ.
હદથી જાદે=ગજા ઉપરાંત
કકળાટ=કળકળવું તે
ગરાસ=સરકારમાંથી જે જીવાઇને માટે મળતું હોય તે; ગામ રક્ષણ માટે આપેલી જગા કે પગાર.
દરદગીના=ઘરેણાંગાંઠા
ફાવે=મરજીમાં આવે.
ડગ=ડગલું.
દેવું=કરજ; દેણું.

ભલે ભલે=વાહ વાહ. | ભ્રમ=ભ્રાંતિ. | ફટફટ=ધિક્કાર ધિક્કાર.

સમજુતી—ફુલણજી થઇને મરજીમાં આવે તેમ ખરચ કરીને ખૂશ થાય છે, પણ મોટું ફગલું ભરતાં જે બીએ નહિ મતલબ કે ગજા ઉપરાંત ખરચ કરતાં જે વિચાર કરે નહિ તે દેવાદાર થાય છે; લોકો વાહ વાહ બોલે છે તે ભ્રાંતિથી તે ભોળવાય છે, પણ જ્યારે પાછળથી ધિક્કાર ધિક્કાર થાય છે; ત્યારે કહો કે તે આખરમાં શું મેળવે છે? મતલબ કે ઉલટી આબરૂ ગુમાવે છે.

પાઠ ૧૩ મો

વિષ્ટિ=સલાહનું કહેણ; સમાધાનીનું કહેણ.
સમાધાની=સલાહ.
હસ્તિનાપુર=દિલ્હીની ઉત્તરે ૯૦ મૈલપર પાંડવ કૌરવની રાજધાનીનું શહેર હતું.
સત્કાર=માન.
સજ=તૈયાર.
દુર્યોધન=ધૃતરાષ્ટ્રનો સૌથી વડો પુત્ર,
ધૃતરાષ્ટ્ર=વિચિત્રવીર્યની વિધવા અંબીકાને વ્યાસથી થયેલો પુત્ર.
વિદુર=વિચિત્રવીર્યના ઘરની દાસીને વ્યાસથી થયેલો પુત્ર; ધૃતરાષ્ટ્રના નાના ભાઇ
કુંતી=સુરસેન જાદવની પુત્રી ને વસુદેવની બેન.
મદ્ય=દારૂ.
રૂચિ=ભાવ; ઇચ્છા.
મૈત્રી=દોસ્તી;ભાઇબંધી
આગ્રહ=કાલાવાલા.
મતલબ=સ્વાર્થ.
ભીષ્મ=શાંતનુના ગંગાથી ઉત્પન્ન થએલા પુત્ર
દ્રોણ=અશ્વત્થામાના બાપ; પાંડવ કૌરવના ગુરૂ.
વિનંતી=અરજ.
નારદ=અજસુત; બ્રહ્માના પુત્ર.
ઋષિ=મુનિ.
ઐક્ય=એકપણું; સંપ.
સંહાર=નાશ.
ભરત કુળ=ભરત રાજાનો વંશ.
વિખ્યાતિ=પ્રખ્યાતિ,
ભરત=ચંદ્રવંશી દુષ્યંત રાજાનો શકુંતલાથી થએલો પુત્ર.
દુરાચાર=ખરાબચાલ.
પ્રલય=નાશ
સમાધાન=નિવેડો.
શત્રુવટ=દુસ્મનાઇ,
બળીઆ=જોરાવર.
કૌરવ=ધૃતરાષ્ટ્રના છોકરાઓ.
નિમિત્ત=બહાનું.
ઓચ્છવ=ઉત્સવ; આનંદનો દિવસ.
સંદેશો=કહેણ;સમાચાર

ગુપ્ત=છુપા.
વ્રત=નિયમ.
ઉણું=ખામી; કચાશ.
નિરાંતે =નિશ્ચિંતપણે
યથાર્થ =જેવું જોઇએ તેવું; ઘટીત
સ્વતંત્ર =આપ અખત્યાર
હઠીલો=મમતી; જીદી.
ગાંધારી=ગંધર દેશના સૌબળા નામના રાજાની પુત્રી; શકુનીની બેન; ધૃતરાષ્ટ્રની સ્રી.

પાઠ ૧૫ મો.

મુલતવી=મોકુફ; રાખી મુકેલું.
મુલતવી રાખવું.=થો ભાવી રાખવું.
ત્રાસ=કંટાળો
વાંતરી=કંસારી; સફેદ ઝીણાં જીવડાં.
અખાત્રીજ=વૈશાખ સુદ ત્રીજ.
સંચાળવું=છાપરું ચલાવવું.
વાતડ=વાળના જેવી બારીક ફાટ.
વાવડ=મરજ; રોગ; વ્યાધિ.
બળીઆ=શિતળા.
ભોગ=બળીદાન; નૈવેદ
લવારી=બકારી.
રામ રમી ગયા=મરણ પામી.

પાઠ ૧૬ મો.

કાજી=કુરાન પ્રમાણે ન્યાય કરનાર.
સહી સિક્કા=નામવાળી છાપ.
થાપણ=પુંજી.
અકબંધ=તોડયા વગર; જેવી હતી હતી.
તખ્ત=પાદશાહને બેસવાની બેઠક.
બેફીકર=નાચંત.
તુણનાર=વણાટની પેઠે સાંધનાર.
બેશ=સરસ.
રફુ કરવું=તુણવું.
ખુદાવંદ=પ્રભુ;માલિક.
પાક=ચોકખી; શુદ્ધ.

પાઠ ૧૭ મો.

સાવિત્રી=એ મદ્ર દેશના અશ્વપતિ રાજાની પુત્રી; સત્યવાનની સ્રી.
મદ્ર=એ નામનો દેશ; હાલનું ભુતાન બુટાન.
તપોવન=તપ કરવાનું જંગલ
મુનિ=મનને મારનાર ઋષિ
શાસ્ત્ર ચર્ચા=ધર્મ સંબંધી વિવાદ.
કિશોર વય=બાર પંદર વરસની ઉંમર.
અવંતી નગરી=ઉજ્જન નગરી.
પદભ્રષ્ટ=ગાદીએથી ઉઠાડેલો.
નિશ્ચય=ઠરાવ.
અર્પણ કર્યું=આપી દીધું.
મિથ્યા=ફોક.
સ્વયંવર=મરજી વરને માટે જે સભા ભરવી તે.
અનિત્ય=નાશવંત
નિત્ય=હંમેશ ટકે એવું
ભવન=ઘર.
ભાખેલા=કહેલા.
ભવિષ્ય=આવતા વખતની વાત.
મિષે=નિમિત્તે; બહાને

પતિવ્રતા=શિયલ પાળનારી
સાધ્વી=સાધુવ્રતવાળી
પ્રતાપ=બળ.
જીવતદાન=જીવનું દાન.

પાઠ ૧૯ મો.

રાજકુટુંબ=રાજાના સગાંવહાલાં.
સંગીન=જોરાવર; મજબુત.
રાજકુળ=રાજાનો વંશ
પુરાણું=જુનું; અસલનું.
દેવ=ઇસુખ્રિસ્ત.
અસલ=પહેલાં.
વડીલ=મોટા.
પત્ની=સ્ત્રી; ધણીઆણી
ડેન્માર્ક=એ યુરોપખંડમાં દેશ છે.
ખૂબ સુરતી=રૂપ.
કંગાળ=પૈસેટકે ગરીબ
પંડે=પોતે.
બરદાસી=ચાકરી.
સારવાર=બરદાસ.
કમનસીબે=માઠા ભાગ્યે
નિર્માણ=નક્કી.
માવજત=સંભાળ.
કાળ થયો=મરી ગયા.
યુવરાજ=ગાદીનો વારસ; પાટવી કુંવર.
ઇલકાબ=ખિતાબ.
નૌકાસૈન્ય=વહાણનું લશ્કર.
તાલીમ=કેળવણી; શિક્ષણ.
અનુભવ=માહીતી
રૂએ=તરીકે
સંતાન=છોકરાં.
શાહેનશાહ=મહારાજાધિરાજ
અમીર=જેને સરકાર તરફથી ખિતાબ જાગીર વગેરે મળેલું હોય તે.
ઉમરાવ=શ્રીમંત.
હયાત=જીવતો.
ડયુક=ઉમરાવ.
મીસર=એ આફ્રિકા ખંડમાં દેશ છે.
પર્યંત=સુધી

સવાલ—અંગ્રેજી રાજકુટુંબ કઇ ઓલાદનું છે? રાણી એલેકઝાંડ્રા કોણ? અલેકઝાંડ્રા શાને માટે પ્રખ્યાત છે? રાણીએ માતા અને પત્ની તરીકે શું ફરજ બજાવી? એડવર્ડના બીજા કુંવરનું નામ શું? એને શાનો ઇલકાબ મળેલો છે? મહારાજા એડવર્ડ પછી હિંદના શાહેનશાહ કોણ થયા? મહારાજા જ્યોર્જે શી બાબતનો અનુભવ મેળવ્યો છે? એમનું લગ્ન કયારે કોની સાથે થયું? યુવરાજના વડા કુંવરનું નામ શું? શાહેનશાહને હાલ કેટલી બેનો છે? તેઓનું લગ્ન કોની સાથે થયું છે? શાહેનશાહને ભાઇ કેટલા હતા? હાલ કેટલા છે? જે ભાઇ હયાત છે તેનું નામ શું? તેની ટુંકી હકીકત કહો.

સાર—આપણી પાસે ઘણી દોલત તથા જાગીરો હોય તોપણ મોજમજાને આળસમાં વખત ગુમાવવો નહિ.

પાઠ ૨૦ મો.

વની=વિનાની; વર વગરની હજો પણ ઘર વની ન હશો=મતલબ કે વર વગરની હોજો પણ ઘર વગરની ન હજો.
ધામ=ઠેકાણું; ઠામ; જગા.
સ્વાર્થ=પોતાની મતલબ
વિદાય ગીરી=જતાં રહેવું તે
આપ મતલબી=સ્વાર્થી
ઠેસ=ઠોકર.
રાવ=ફરીઆદ.
રોદણું=કોઇને રાવ અથવા રોવા જેવાં દુઃખ કહેવાં તે.
રોકકળ=રડવું કકળવું તે.
ગોદ=ખોળો.

પાઠ ૨૨ મો.

ગીરનાર=એ કાઠિઆવાડમાં પર્વત છે.
સંઘ=જાત્રાળુઓનું ટોળું.
ઉલટી=વામીટ;ઓકારી
બેશુદ્ધ=ભાન વગરના.
જે જે=જય જય.
દેરડી=દેવડી.
શેરડો=પગથી; ખેતરમાં બે પાસના છોડવાની હારની વચમાંનો રસ્તો.
યાળ=કેશવાળી; ગરદન પરના વાળ.
વિકગળ=બિહામણું.
ડોળી=કાવડના એક ભાગ જેવું એટલે માંચી સરખું હોય તે: ઝુલતી માચી.
અવલોકન=ધારીને ધારીને જોવું તે.
ગૌમુખી=ગાયના મોં જેવુ હોય ને તેમાંથી પાણી પડે તે.

પાઠ ૨૩ મો.

સ્થાનકો=દહેરાં.
દત્તાત્રય=ગીરનારના પર્વતમાં જ્યાં દત્તાત્રયનાં પગલાં છે તે જગો. દત્તાત્રય એ અત્રિ ઋષિ પ્રજાપતિના ત્રણ પુત્રમાંના એક, વિષ્ણુના ૨૪ મા અવતારમાં એક છે.
અશોક=એ બિંદુસારનો પુત્ર અથવા ચંદ્રગુપ્તનો પૌત્ર,
દીંગ=તાજુબ.
ફેફરૂં=મોઢે ફીણ આવે એવો રોગ.
ભવ=અવતાર.
ટૂંક=શિખર.
પરા=આઘેના; દૂરનાં.

પાઠ ૨૪ મો.

પાક દાનત=ખરી નિષ્ઠા
દૃષ્ટાંત=દાખલો.
ઉસ્કેરણી=શીખવણી.
ત્રાસ=ડર; બીક.
કવાયતી=કસરતી.
નિર્દય=ઘાતકી

હૃદય પીગળે=દયા આવે.
નિરાધાર=આધાર વ-
ગરની.
નિરપરાધી=બીન ગુને
હગાર.
ક્રૂરતા=નિર્દયપણું
સુપડીથી=છાનામાના
ભસ્મ=રાખ; ખાખ.
સંભવ=આશા.
માણત=ભોગવત.
સ્તુતિ પાત્ર=વખાણવા
લાયક.
સર કર્યું=જીત્યું; તાબે
કર્યું.
હયાત=જીવતી.
વખાણ=તારીફ.
નીમક હલાલી=ખાધે-
લાનો બદલો વાળવો તે
સુકૃત=સારાં કામ.

પાઠ ૨૬ મો.

છુટ્ટી=રજા.
ખબર અંતર=સમા-
ચાર.
ફજેત=ગેર આબરૂ.
કાળજું કપાઇ જાય=
દુઃખ લાગે.
તુંકારો=કડવું વચન;
સહેજ ઠપકો.
ટીકટીક=લવારો.
ચોભીલી=ઠાચકી; ડાહી.
બુરામાં=ખોટામાં;ભું-
ડામાં.
બેલાશક=બે ધડક; બ-
સુસ; આંચકો ખાધા
વગર.
સ્વતંત્રતા=આપ અ-
ખત્યારી.

પાઠ ૨૭ મો.

નઠોર=જેને શિખામણ
ન લાગે તે; લાજને
લાગણી વગરના.
અભાગણી=ભાગ્યહીન;
કમનસીબ.
અળવીતરાં=અટકચા-
ળાં; અવળચંડા.
ગડદાપાટુ=ઢીકો અને
લાતો.
અધમોઇ=મરણતોલ.
ઝૂડયો=ઝપેટયો.
લપડાક=થપડાક; ત-
માચો.
પરિણામ=ફળ.
સોરાટવું=ગાળો દેવી.
પી જાયછે=પત કરતા
નથી; ગણકારતા
નથી.
આયનો=આરસો; ત-
ક્તો.
દાબ=અંકુશ; કરબ.
સ્વચ્છંદે=પોતાની મ-
રજી પ્રમાણે; ગમે
તેમ.
અનુસરે=જોયા પ્રમાણે
ચાલે; નકલ કરે.
અલગ=દૂર; આઘા.
તક=વખત.
જીજ્ઞાસા=જાણવાની
ઇચ્છા; પડપૂછ
આતુરતા=અધીરાપણું
ઈંતેજારી.

પાઠ ૨૮ મો.

ખુઆરી=નાશ.
દહેશત=ધાસ્તી, બીક;
ભય.
સાંસા=તંગી.
છવાએલું=ઢંકાએલું
આગ્રહી=મંડયારહેનાર
સરહદ=હદ.
વખો=દુઃખ.
અણીની વખતે=આ-
ખર ઘડીએ.
કામદાર=દિવાન;વજીર.

માલ=દમ; લાભ.
સલામત=નિર્ભય.
ગળગળો=રડવા જેવો
અન્નદાતા=પોષણ કરનાર; ખાવાનું આપનાર.
તાકાત=બળ; જોર.
રાજભકિત=વફાદારી.
સ્વદેશ પ્રીતિ=પોતાના દેશ ઉપર હેત

પાઠ ૨૦ મો.

અજ્ઞાન=સમજણ વગરના.
અજ્ઞાનતા=અજાણપણું
કોળીઆ=બાચકા; ગ્રાસ
દ્દષ્ટિ=નજર,
અવાચક=બોલી ન શકે એવી; બેભાન.
ચકલું=ચકલે મૂકેલો ઉતાર.
છળી=બીધી.
ભૂત=પ્રેત યોની.
શોક=વરની બીજી બાયડી.
ભાડુત=ભાડે રહેનાર.
પડછાયો=ઓળો.

વૈદ વૈદનું અને જોશી જોશીનું કહે=વૈદ પોતાને કમાણી થાય એવું કહે મતલબ કે વૈદ ફલાણો રોગછે એમ કહે અને જોશી કહે ફલાણો ગ્રહ નડે છે.

પરખી=પારખી, ઓળખી.
ગ્રહપીડા=ગ્રહના નડવાથી પડેતું દુઃખ
પનોતિ=શનિની દશા.
બાધા=માનતા.
ખત્તા=ઠોકર.
કરડી=સખત; આકરી
આજારી=માંદુ.
સજડ=મજબુત.
ઉપચાર=સેવા; ઇલાજ
પ્રયોગ=અખતરો; અજમાયશ.

પાઠ ૩૧ મો.

મૂઠ=ચોટ.
કામણ=વશીકરણ;વશ કરવાના ઇલાજ
મંછા ભૂત અને શંકા ડાકણ =મનની ઇચ્છા એજ ભૂત અને વહેમ એજ ડાકણ. ખરૂં જોતાં ભૂત અને ડાકણ છેજ નહિ.
પલિત=બલા.
ડાકણ=ભૂત જેવી સ્ત્રી.
દીવાના=ગાંડા.
વાયુ=અંગ્રેજીમાં હિસ્તરિઆ કહે છે તે રોગ.
ચાળા=ચિન્હ.
ડાકલુ=રાવળીઆ વાઘરી વગેરે માતા આગળ વાજીંત્ર વગાડે છે તે.
ભાવસાર=લુગડાં છાપનાર જાત; છીપા.
મેમાન=પરોણો.
વંત્રી=ભૂતયોની પામેલી વિધવા.
સડો=જીવાત.
કરેડુ=તરતની વિઆએલી ગાય ભેંસનું.

દૂધ.
સ્પર્શ=અડવું તે.
અંધિઆર=જેમાં હવા આવ જા ન થતી હોય તેવી.

પાઠ ૩૩ મો.

વિદુષી=બહુવિદ્યા ભણેલી સ્ત્રી.
નૃત્ય કળા=નાચવાની કળા.
પાક શાસ્ત્ર=રસોઇની વિદ્યા; કડછી કળા
ચાર વેદ=ઋગ્વેદ; યજુર્વેદ; સામવેદ અથર્વ વેદ.
છશાસ્ત્ર=ન્યાય, વૈશેષિક; પૂર્વમિમાંસા; વેદાંત; સાંખ્ય; પાતાંજલ.
પુરાણ=પ્રાચીન ધાર્મિક કથા ગ્રંથ.
સંમતિ=અનુમત.
સમર્થ=જોરાવર.
નિર્ણય=નિકાલ; ફેંસલો.
મધ્યસ્થ=નિષ્પક્ષપાત પણે સ્વતંત્ર અભિપ્રાય આપનાર; પંચ; ત્રાહિત.
પક્ષપાત=તરફદારી; તરફેણ
વિરૂદ્ધ=ઉલટો
ફેંસલો=ચુકાદો; ન્યાય
મર્મ=છુપો ભેદ.
યશસ્વી=જશ પામેલો; કીર્તિવંત
અબળા=સ્ત્રી
યાજ્ઞવલ્કય=એ નામના મોટા બ્રહ્મજ્ઞાન ઋષિ
ગાર્ગી=ગર્ગાચાર્ય ઋષિની પુત્રી.
ઉત્કંઠા=હોંસ; આતુરતા
ટક્કર લેવી=તકરારમાં સપડાવવું.

પાઠ ૩૪ મો.

લોગ્ગો=હાજર જવાબી; રાજાનો મશ્કરો.
હાજર જવાબી=તરત ઉત્તર આપે એવો.
બડી=મોટી.
ખુદાવંદ=મોટા સાહેબ; શેઠ.
નિશ્ચય=ઠરાવ.
વિસારે પડયા=ભૂલી ગયા.
મસ્ત=જોરાવર; તોફાની.
મદ=મસ્તીનું જોર;
નહોર=નખના ઉઝરડા
બંદગી=પ્રાર્થના.
નિશ્ચંત પણે=ફીકર વગર.
સરપાવ=ઇનામ; બક્ષીસ.

પાઠ ૩૬ મો.

પત્ર વહેવાર=કાગળ લખવાની રીતભાત.
સ્થાપન=મંડાણ; શરૂઆત.
ટપાલ=ડાક; પોષ્ટ.
સવડ=સોઇ; ગોઠવણ; સગવડ.
ઓફિસ=કચેરીઓ.
પરબીડીઆં=ટિકીટવાળાં કવર.
પત્તાં=કાર્ડ.
ખેપીઓ=કાસદ.
મહોરૂં=છાપ.
મારફતે=હસ્તક.
માન વચક=અપમાન

આપનારા.
તીર્થરૂપ=પવિત્ર; તીર્થના જેવા પવિત્ર (બાપ અથવા વડીલના નામ સાથે વપરાય છે).
ચીરંજીવી=લાંબી મુદત જીવનાર. (છોકરાના નામની પહેલાં

વડીલ આ શબ્દ વાપરેછે)
રાજમાન=રાજાથી પ્રતિષ્ઠા પામેલું.
રાજેશ્રી=રાજાની લક્ષ્મીથી શોભતો.
સૌભાગ્યવતી=સારા ભાગ્યવાળી; (જે પરણેલી સ્ત્રીનો ધણી જીવતો હોય તેના નામની પહેલાં વ-

પરાય છે)
ગંગસ્વરૂપ=ગંગાના જેવી પવિત્ર. (વિધવા સ્ત્રીના નામની પહેલાં વપરાય છે)
ઘટે=યોગ્ય લાગે.
શીરનામું=નામ ઠામ.
પત્તો=ઠેકાણું.

સૂચના=ચેતવણી; નોટીસ.
નમુનો=ખરડો.
ક્રમવાર=અનુક્રમે; એક પછી એક
કસ્બો=તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ (જે ગામમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે કસ્બો કહેવાય)
રવાને કરી=મોકલી
સવાલ—કાગળ સહીસલામત પહોંચવા માટે કઇ છ સૂચનાઓ ધ્યાનમાં રાખવી ?

પાઠ ૩૭ મો.

આદિનાથ=જૈનધર્મના પહેલા તીર્થંકર; ઋષભદેવજી.
શેત્રુંજો=સિદ્ધાચલ.
નાભિ=ઋષભદેવના પિતા.
મરૂદેવી=નાભિની સ્ત્રી, ઋષભદેવની મા.
ઋષભદેવજી=જૈન ધર્મના પહેલા તીર્થંક-

આદિ=પહેલાં.
તીર્થંકર=જૈન મતના મોટા આચાર્ય; સંસારમાંથી તારનાર
ચરિત્ર=વૃતાંત; જીવન ચરિત્ર.
હેમચંદ્ર=સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના. વખતના એક પંડિ-

ત તે મૂળ ધંધુકાના વાણીઆ હતા.
ધર્મોપદેશક=ધર્મનો બોધ કરનાર.
પરકુટુંબ=બીજાનો વંશ; પરઓલાદ.
દશા=હાલત
વિનીત=નિયમમાં રહેનાર.
વિનીતા=અયોધ્યા.
પાયદળ=પગે ચલનારૂં

લશ્કર.
ચતુરંગ=ચાર તરેહની
મંત્રીઓ=પ્રધાનો; વજીરો; કારભારીઓ
જીરવી=પચાવી.
બગલ=કાખ.
બાફ=ગરમાવો; ઉષ્ણતા.

વૃક્ષ=ઝાડ.
શાખા=ડાળી.
ભયભીત=ગાભરા.
કુંભસ્થળ=ગંડસ્થળ; હાથીના માથા ઉપરનો ભાગ.
પદ્ધતિ=નિયમ; ગોઠવણ
લિપિ=ભાષા.
સંબંધ=જોડાણ; સગપણ.
વસંત ઋતુ=ફાગણ અને ચૈત્ર મહીનો.
વિલાસ=મોજમજા.
હિત=ભલું; કલ્યાણ.
ગ્રહણ કરો=લ્યો.
યતિ=જતિ.
સાધ્વી=સાધુવૃત્તિવાળી સ્ત્રી.
શ્રાવિકા=શ્રાવકની બાયડી.
અંગ=ભાગ.
ધર્મ સંઘ=ધર્મ મંડળ.
નિર્વાણ=શાંતિ; મોક્ષ.

પાઠ ૩૮ મો.

ગૌતમ બુદ્ધ=બૌદ્ધ ધર્મનો સ્થાપનાર (એ કપિલવસ્તુના રાજા સુદ્ધોદનનો પુત્ર થાય.)
બુદ્ધ=જાગેલો; જ્ઞાન પામેલો.
કપિલ વસ્તુ=એ નામનું કલકત્તાની પાસે નગર છે.
અસાધારણ=ઘણીજ.
દુનીઆદારી=સંસારી.
સ્વાર્થી=મતલબી.
ક્ષણભંગુર=જેનો પળવારમાં નાશ થઇ જાય એવું; નાશવંત
ત્યાગ=છોડી દેવું.
વૃત્તિ=ઇચ્છા; લાગણી; વલણ.
દેહકષ્ટ=તપ; શરીરને દમવું તે.
વાદવિવાદ=તકરાર; ચર્ચા
સંતોષ=તૃપ્તિ.
માર્ગો=ધર્મના ફાંટા
કંટાળી=કાયર થઇ.
નિશ્ચય=પાકો ઠરાવ.
વિષય=કામ; ભોગ.
નિર્વાણ=મોક્ષ; શાંતિ
શાંતિ=મોક્ષ.
સદાચાર=સારી ચાલ.
નમસ્કાર=નમન; હાથ જોડ.
ગાડર=ઘેટાં.
ગાડરીઓ પ્રવાહ=ઘેટાંની માફક એકે કર્યું તેમ બીજાએ કરવું એવી જે રીત તે; દેખાદેખી
ધર્માચાર્યો=ધર્મનો ઉપદેશ કરનારા
ઇત્યાદિ=વગેરે વગેરે.
પરસ્પર=એક બીજાની.
ફરજ=કર્તવ્ય; ધર્મ.
પંચશીળ=સદાચરણના પાંચ નિયમ.
હિંસા=હત્યા; ઘાત.
માદક=કેફી; જેમાં કેફ હોય તેવા. ગૌતમબુદ્ધે કહેલાં પાંચ સદાચરણ. ૧) અહિંસા ૨) અચોરી ૩) પરસ્ત્રી ત્યાગ. ૪) સત્ય બોલવું. ૫) કેફી પદાર્થોથી દૂર રહેવું.

પાઠ ૩૯ મો.

ફિરોજશાહ=તઘલખ વંશનો ત્રીજો પાદશાહ (એ મહંમદ ગાંડાનો ભત્રીજો થાય.)
વિજય=જીત; ફતેહ.
સ્વદેશ ખાતર=પોતાના

દેશને માટે.
રણે ચઢ્યા=લડાઇમાં ગયા.
યશસ્વી=કીર્તિવંત
ઇતિહાસ=તવારીખ; આગળ થઇ ગએલા રાજાઓના ગુણદોષ તથા તેમની રાજનીતિનું જેમાં વર્ણન કરેલું હોય તે પુસ્તક.
બેશક=નક્કી
પ્રકાશવા=જાહેર કરવા; ફેલાવવા.
તેજસ્વી=કીર્તિમંત.
હેરાનગતિ=દુઃખ; કનડગત.
ધામક=ધર્મ પ્રમાણે ચાલનાર.
કબર=ઘોર
તગાવી=ખેડુતને સરકારે ઉછીના નાણાં આપવાં તે.
દસ્તાવેજ=સ્ટાંપપર લખેલો લખ.
કુરાન=મુસલમાની ધર્મ પુસ્તક; મહંમદ પેગંબરની આજ્ઞા અને વચનોના સંગ્રહનું પુસ્તક.
ખુદા=પરમેશ્વર.
નહેર=નદીમાંથી દૂર પાણી લઇ જવા માટે ખોદેલો રસ્તો.
બંધ=રેલનાં પાણીને શહેરમાં આવતું અટકાવવા માટે જે બાંધકામ કરેલું તે.
મદ્રેસા=નિશાળ.
સરા=વટેમાર્ગુઓને ઉતરવાની ધર્મશાળા.
જમના=એ નદી હિમાલયના જમ્નોત્રી શિખરમાંથી નીકળી આગ્રાને અયોધ્યાના સંયુક્ત પ્રાંતમાં વહી ગંગાને મળે છે. એને કાંઠે થાનેશ્વર, દિલ્હી, મથુરા, આગ્રા, ઇટાવા, કાલ્પી અને અલ્હાબાદ શહેરો છે.
સતલજ=એ હિમાલયમાં આવેલા કૈલાસ પર્વતમાંથી નીકળી પંજાબમાં વહી સિંધુને મળે છે અને કાંઠે લુધીઆના, ફિરોઝપુર અને ભાવલપુર
ઇજનેર=બાંધકામનો અનુભવી.
ફળદ્રુપ=રસાળ.
શોખ=કોડ; ઇચ્છા.

પડતર=ખેડાણ વગરની
બીન રોજગાર=નિરૂદ્યમ
મૂર્તપૂજા=મૂર્તિને પૂજવાની ક્રિયા.

કનડતો=હેરાન કરતો.
કાબેલ=હોશિઆર.
આબાદી=ચઢતી.

પાઠ ૪૦ મો.

મીરાંબાઇ=મેડતાના જયમલ રાઠોડની પુત્રી
ચરિત્ર=વ્યાખ્યાન; હેવાલ.
સંવત=વિક્રમનો શક; વિક્રમના શકનું કોઇ પણ વર્ષ

વિષ્ણુ ભક્ત=વિષ્ણુની ભક્તિ કરનાર.

સ્વાભાવિક=કુદરતી.

મત=ધર્મનો માર્ગ.

રહેણી કરણી=ચાલ

ચલગત.
શિવમાર્ગી=મહાદેવને માનનાર.
વાદવિવાદ=તકરાર; ચર્ચા.
ભક્તિભાવ=ભાવથી સેવન કરવાની આસ્થા
વલણ=વૃત્તિ; લાગણી
કોયલ=કાળા રંગનું મધુર રાગનું પક્ષી.
શ્રોતા=સાંભળનાર
રાજમાતા=કુંભારાણી ની મા
વ્યર્થ=ફોકટ; નકામો.
શ્રદ્ધા=આસ્થા; ભરોસો
ખ્યાતિ=નામના.
જુસ્સો=મનનો ઉભરો;-લાગણી.
સંન્યાસી=વૈરાગી; ત્યાગી
સાધ્વી=સાધુ વૃત્તિવાળી.
છુટકારો=નિકાલ.
મૂલ્યવાન=કિંમતી
વૃંદાવન=ગોકુળની પાસેનું વન (અહીં આ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને લીલા કરી હતી.)
ડાઘ=એબ; કલંક.
તાર્યું =ઉગાર્યું
દરમિઆન=અરસામાં.

પાઠ ૪૧ મો.

અમરકોટ=સિંધના થર પારકર જિલ્લાનું મુખ્ય શહેર.
મેમાન=પરોણો.
કુશળતા=હોશિઆરી; ચતુરાઇ.
ગેરબંદે બસ્ત=અવ્યવસ્થા
વિસ્તાર=ફેલાવો.
પટરાણી=મુખ્યરાણી.
જયપુર=એ રજપુતસ્તાનમાં શહેર છે. (અહીંનાં ઘરની બાંધણી વખણાય છે.)
જહાંગીર=અકબરનો છોકરો; એનું બીજું નામ સલીમ; જગતને જીતનાર.
જમાબંધી=જમીનનું મહેસુલ નક્કી કરવું તે.
ફારસી=પરશિયન; ઇરાન દેશની ભાષા.
ભાષાંતર=તરજુમા.
સુભટો=સારા લડવૈયાઓ
સામંત=સેનાપતિ.
તત્ત્વ=સાર.
અરસાઇ=સ્પર્ધા.
બેધડકપણે=બીક વગર; નિર્ભયતાથી.
હકસાઇ=દાપું.
જજીઆ વેરો=માથાવેરો
સદાવ્રત=બ્રાહ્મણ અથવા માગનારને અન્ન આપવાનો જે ધર્મ માર્ગ તે; અન્નછત્ર.
લોકપ્રિય=રૈયતનો વ્હાલો
પ્રજાપાળક=રૈયતને પાળનાર.
સ્વર્ગવાસી થયો=મરણ પામ્યો.

અને બીજે પાસે કિંમતી ધાતુ કે જવાહિર મૂકી તોલ કરવાની ક્રિયા.
કનાત=તંબુની કપડાની ભીંત.
ખટપટ=પ્રપંચ.
લાંચ=પગાર કરતાં બીજું કાંઇ છાની રીતે લેવું તે.
પાદરી=ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશક.

પાઠ ૪૪ મો.

અક્ષાંશ=વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર કે દક્ષિણમાં કોઇ જગાનું જે અંતર હોય તે.
રેખાંશ=કોઇ મુકરર કરેલા રેખાંશ વૃત્તથી પૂર્વ કે પશ્ચિમમાં કોઇ જગાનું જે અંતર હોય તે.
વિષુવવૃત્ત=ગોળાની મધ્યમાં થઇને પૂર્વ પશ્ચિમમાં જનારી લીટી.
સમાંતર=સરખું અંતર.
રેખા=લીટી.
બિંદુ=ઝીણું ટપકું.
ધ્રુવ=ધરીનો છેડો.
અક્ષાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તથી સમાન્તર ઉત્તર દક્ષિણ જે આડી લીટીઓ દોરેલી હોય છે તે.
પરિધ=ફરતો ઘેર; ઘેરાવો.
છેદીને=કાપીને.
રેખાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તને કાટખૂણે છેદીને પૂર્વ પશ્ચિમ જે ઉભી લીટીઓ દોરેલી હોય છે તે.
વૃત્ત=ગોળ લીટી.

સવાલ—નકશામાં આડી ઉભી લીટીઓ શા માટે દોરેલી હોય છે? વિષુવવૃત્ત, અક્ષાંશવૃત્ત; અક્ષાંશ અને રેખાંશની વ્યાખ્યા બોલો.

પાઠ ૪૫ મો.

ત્રાંસો=તિરકસ.
નિયમિત=મુકરર.
કિરણ=સીધી લીટીમાં પડતો પ્રકાશ.
વ્યાપાર વાયુ=વેપારને માટે અનુકુળ આવે એવો પવન.
મોન્સુન=નૈઋત્ય દિશા તરફથી નિયમિત આવનારો પવન.
વાવાઝોડું=પવનનું તોફાન.
આંટી=જે પવનથી આકાશ ધૂળથી છવાઇ જાય છે તે.

સવાલ—ધુમાડો સીધો ન જતાં ત્રાંસો જાય છે, આગ લાગે ત્યારે પવન છૂટે છે તેનું કારણ શું તે સમજાવો. સૂર્યના તાપથી

પવન ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજાવો. દરીઆ કિનારે રોજ નિયમિત વા કેટલા પ્રકારનો વાય છે ? જમીન તપે છે તેટલું પાણી તપતું નથી તેનું કારણ શું ? સમુદ્ર તરફથી જમીન તરફ અને જમીન તરફથી સમુદ્ર તરફ વા કયે વખતે વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. વેપારવાવાયુ વિષુવવૃત્તથી ઉતર તથા દક્ષિણમાં કેટલા અક્ષાંશ સુધી વાય છે અને તેનું કારણ કહો. મોન્સુન વા કયા કયા દેશોમાં વાય છે ? હિંદુસ્તાનમાં ઘણો તાપ કયારે પડે છે અને તે પડવાનું કારણ સમજાવો. હિંદુસ્તાનમાં વરસાદ કયા ખુણામાંથી આવે છે અને તે ખુણામાંથી આવવાનુ કારણ કહો. શિયાળામાં વા કયા ખુણામાંથી વાય છે અને તેનુ કારણ સમજાવો. અનેક જાતના વા ઉત્પન્ન થવાનું કારણશું. અને તે વા કયા કયા અને તેમનાં નામ આપો.

પાઠ ૪૬ મો.

તળેટી=પહાડના મૂળ આગળની જગા.

મલબારકાંઠો=મદ્રાસ ઇલાકાનો પશ્ચિમ કિનારો.

પાટડા=જાડા ચોરસ લાકડા.

મોલમીન=એ બ્રહ્મદેશના ટીનાસરીમ પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર છે

જંગી=લાંબાંને જાડાં.

જળાઉ=બાવળનાં.

અબનુસ=ટીમરવાના ઝાડનો ગર અથવા માંહેલો ભાગ સીસમ જેવો હોય છે તે.

ખેરસાર=ખેરના લાકડામાંથી કાઢે છે તે. (એ દવામાં ઉધરસ ઉપર વપરાય છે)

ઉપજીવિકા=ગુજરાન; ગુજારો.

સવાલ—ગુજરાતમાં હાલ કયા જંગલો છે ? હિંદુસ્તાનમ મોટાં જંગલો કયાં કયાં છે ? જંગલમાથી શું શું આવે છે ? જંગલનો સૌથી મોટો ઉપયોગ શું ?

પુસ્તક બીજું—ભાગ ૩ જાનાઅર્થ

પાઠ પ૧ મો.

ચાંક=ચક્ર, પૈડું.
આંભી=દીંગ; ચકિત.
આંભીજ=દીંગજ; ચકિતજ.
પિંડો=માટીનો લોદો—ગોળો
મહાવરો=અભ્યાસ.
ડોળીઉં=આકાર; ઘાટ
પજાવો=નીભાડો કે નીમાટો; ભઠ્ઠી.
માણો=ઘડો.
ચપણુ=ઘટેરૂં; સકોરૂં.
કલેઢું=માટીની તાવી.
પરસાળ=ઘરમાં પેસતાં પહેલો ઓરડો આવે છે તે.
તાસક=ઢાકણું.
ઓપ=ઢોળ,
ઝરપીને=ઝરીને.
રીઢુ=ઘણું વપરાઇને મજબુત થએલું.
સાવચેતી=સંભાળ.

સવાલ—કુંભાર શી રીતે વાસણ બનાવે છે ? માટીનાં ક્યાં ક્યાં વાસણો થાય છે ? માટીની ગોળીમાં પાણી ઠંડું શા કારણથી રહે છે તે સમજાવો.

પાઠ પ૨ મો.

કોગળો=મોંમાં પાણી ભરી હલાવીને કાઢી નાખવું તે
ઘુંટડો=મોંમાં માય તેટલું પાણી
ખટમડું=ખાટું, બહુ ખાટું નહિ એવું.
તુરૂ=તુરાશ પડતું.
થુ થુ=થુંકથુંક
બનાવટી=બનાવેલા
ગોરમટી=ગોરાડુ માટી
બંધક=બાંધો કરનારી; ઝાડો અટકાવનારી.
મજબુતી=તાકાત; બળ; જોર.
કાકડો=ગળાની બહારની બાજુએ દેખાતો ગઠ્ઠો (એ ગઠ્ઠો છોકરાના દેખાતો નથી પુખ્ત ઉંમરના માણસમાં દેખાય છે)
અવાળુ=દાંતનાં પીડિયાં.
ફુલવેલી=પકવેલી.
ચાંદી=ફોલ્લા ચાંઠા.
દાહ=અગન.
ગચરકાં=ખાટા ઓરકાર
ઉલટી=વામીટ, ઓકારી
પાસ=અસર.
કોકીલું=થોડું હુંફાળું.
મેલાં=અસ્વચ્છ.
મહીસાગર=મહીનદી
ખદખદે=ખદખદ થાય
ચકતું=એઠેલો ગોળાકાર

સવાલ—ફટકડી કેવો પદાર્થ કહેવાય ? આપણા દેશમાં ફટકડી ક્યાં થતી હતી ? ફટકડીનો ઉપયોગ કહો. ફટકડી શી રીતે

ફુલાવતા હશે ? ફટકડી ફુલાવતી વખતે ખદખદે છે તેનું કારણ શું ?

પાઠ ૫૩ મો.

સીસુ=મેલા ભુરા રંગની એક ધાતુ.
યત્ન=મહેનત.
પસંદ કર્યું=નકકી કર્યું
છેકજ=તદ્દન; બીલકુલ; સમુળગું.
તૈયાર=તત્પર.
ગઠ્ઠો=ગાંગડો.
ત્રસરકો=ત્રસારાથી પડેલો કાપો; લીટો.
પીગળતા=રસ થતા.
અંગાર=સળગતા કોયલા.
ભાગ્યેજ=જવલેજ. કદાપિ
બે બોલ=થોડું.
ચોકખી=નરી.
જંગાલ=તાંબાનો કાટ
કટાણું=કટાયલું.
રદ્દ=નકામું.
મુગી=બોલ્યા વગર.
પરનાળ=છાપરાનું પાણી જવાની નીક.
પિત્તળ=ત્રણભાગ જસત અને ચાર ભાગ તાંબાના રસની મેળવણીથી જે ધાતુ બનેછે તે
કાંસુ=આઠ ભાગ તાંબુ અને એક ભાગ કલાઈના રસની મેળવણીથી બનેછે તે.

સવાલ—રેવાએ સીસા વિષે શી હકીકત કહી ? લલિતાએ કલાઇ વિશે શું શું કહ્યું ? પિત્તળ શી રીતે બનાવે છે ? કાંસુ શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૫૪ મો.

કાખ=બગલ,
ડીગ્રી=અંશ; ભાગ,
આંકા=નિશાન.
ગાયનો=અર્થ.
ઉષ્ણતામાપક=ગરમી માપનાર.
અવકાશ=માગ; ખાલી જગા,
સ્વાભાવિક=મૂળની; પ્રથમથીજ રહેલી.
સન્નિપાત=માથે ગરમી ચઢી જતાં લવારીએ ચઢી જવું તે.
પારો=એકજાતની સફેદ રંગની પ્રવાહી ધાતુ (ઠંડા મુલકમાં એ ઘનરૂપે હોય છે.)

સવાલ—પારો શું છે? ઠંડા મુલકમાં પારો કેવા રૂપમાં હોય છે ? આપણા શરીરની સ્વાભાવિક ગરમી કેટલી હોય છે ? ૧૦૫ અંશ ગરમી થાય ત્યારે શું થાય છે ?

વિશેષ સમજ—ઉષ્ણતામાપક યંત્ર ત્રણ જાતનાં થાય છે સેંટીગ્રેડ, ફારેનહાઇટ અને રેઓમર. ફારેનહાઇટમાંથી ૩૨ અને ૩૨

સીધું સામાન જોઇએ તેનો વિચાર કરવો.
વરા=ખરચ.
અનુભવ=મહાવરો.
ગતે=કળાથી; યુક્તિથી,
આડીઆ=આંગળાં ઉભા રાખી બેડકાથી માપવું તે.
મુકરર=નક્કી.
મેળવણ=ભેળવણી
બે સ્વાદ=સ્વાદ ન લાગે એવી.
આતશ=ગરમી.
હરમી=ઇગરી.
ખાતર=માટે
જીવ=જીવાત.
મના=મનાઇ; ના.
રૂપાંતર=આકારમાં ફેરફાર.

સવાલ—રસોઇમાં કરકસર કેવી રીતે કરવી તે સમજાવો.

પાઠ ૬૧ મો.

પાર=કિનારો.
શરૂઆત=આરંભ.
કઢેલું=વધારે ઉકાળેલું
હાજરી=થોડું ખાવું તે; નાસ્તો.
ખુલાસે=સલાહ; અભિપ્રાય.
સાંતરૂં=સીધું;રસોઇની સામગ્રી.
મોળવું=સમારવું.
પાતળ=પાનું; પતરાળી પતરાવળી
પ્રવેશ=પેસવું તે.
કસર=ખામી; કચાશ
ગપ્પાં=જુદા તડાકા.
ચર્ચા=વાદ.

સવાલ—પુરી ભાગીએ તો મોર મોર થઇ જતી તેનું કારણ શું ? પુરી દડા જેવી ફુલવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૬૨ મો.

બીરંજ=મીઠો ભાત; કેસરી ભાત.
ટાણેટચકે=વાર તહેવારે
ધાટી=રીત.

જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડયો અને જેનું અથાણું બગડયું તેનું વરસ બગડયું મતલબ કે દાળ બગડવાથી ખાવાની મજા જતી રહી તેથી તે દિવસ ભૂખમરો થયો અને અથાણું બગડી જાય તો આખું વરસ અથાણા વગર આપદા પડે માટે એ બે વસ્તુ કરવામાં ખાસ કાળજી રાખવી.

મેળવણ=શાક ભાજી નાખવા તે.
વેસણ=ચણાનો લોટ
લપલપાટ=જોઇએ તે કરતાં વધારે ઢિલાવળ
ઓધાં=કાચાં; કઠણ

સવાલ— " જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડયો અને જેનું અથાણું બગડયું તેનું વરસ બગડયું " અને " હાથ કરે કે હાટ કરે " એ કહેવત બરાબર સમજાવો.

પાઠ ૬૩ મો.

ઉગડા=અદુખડા
લપલપાટ=જોઈએ તે કરતાં વધારે ઉતાવળ
ઉદ્વેગ=શોક; ચિંતા
કૃત્ય=કામ
અકરાંતીઆ વેડા=ખાઉધરાપણું; બહુ ખાવાની ટેવ.
વારી=વખત
લલુતા=લાલચ.

સવાલ—ખાવામાં કઈ કઇ બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી ?

પાઠ ૬૪ મો

એંજીન=વરાળથી ચાલતો સંચો.
કુદરતી=સ્વાભાવિક; ઇશ્વરે મૂકેલી.
કાયમ રાખવા=ટકાવી રાખવા.
ધરી=લાટ; પૈડાં ભેરવવાની દાંડી
નિરંતર=હંમેશાં.
સમાર=દુરસ્ત.
સ્નિગ્ધ=તેલજેવું ચીકણું.
ચરબી=ચામડાની અંદર ઠરેલો ચીકણો પદાર્થ
અંગ=ભાગ
લાહી=ખેળ
સમાવેશ=સમાસ
પોટાશ=વનસ્પતિની રાખમાંથી કાઢેલો એક જાતનો ખાર
ખનીજ=ખાણમાંથી ઉત્પન્ન થએલા
દ્રવ્ય=પ્રવાહી,
પાચનરસ=પચાવનાર સત્વ
પુષ્ટિકારક=જોર આપનાર; તાકાતવાન
માંસહારી=માંસખાનાર
વનસ્પતિ જન્ય=વનસ્પાતમાંથી ઉત્પન્ન થએલા

સવાલ—ખોરાકની જરૂર શામાટે છે ? ચરબી વધારવા માટે કયા પદાર્થ ખાવાની જરૂર છે ? કયા પદાર્થ માંસ વધારે છે ? ક્ષાર પદાર્થ ખાવાની જરૂર શા માટે છે ? દુધ કરતાં પણ વધારે ફાયદાકારક શું છે ? વનસ્પતિ જન્ય પદાર્થના કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા ?

સવાલ—ફેરીઆ પાસેથી માલ ન લેતાં બજારમાંથી લેવાથી શું લાભ ?

પાઠ ૭૨ મો.

પરગામી=પરદેશના રહેવાશી.
કમાણી=પેદાસ,
ઇરાદે=મનસુબો; વિચાર
વિટંબણા=હરકત; આપદા.
તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા.
શરદી=ભેજ.
વગ=સગવડ; સોઇ

દક્ષિણદ્વારૂં=દક્ષિણ દિશાના બારણાવાળું
નખોદ=નસંતાન; સત્યાનાશ
વાછંટ=વાથી ઉડેલા છાંટા.
ખંડ=ઓરડો.
સોઇ=સગડ; જોગવાઇ.
કોઢીઆં=ઢોરને બાંધવાની જગા.

અલગ=જુદા: નોખો
સંડાસ=જાજરૂ.
પ્રવેશ કરે છે=દાખલ થાય છે.
મોખરે=આગળના ભાગમાં.
કોહાણ=કોહી ગએલો કચરો વગેરે.
ધાસ્તી=ભય; બીક.

સવાલ—ઘર બાંધવામાં કઇ કઇ વાતો ધ્યાનમાં રાખવી ?

પાઠ ૭૩ મો.

ત્રાસ=કંટાળો; અણગમો
અવશ્ય=જરૂર.
ધુણી=ધુમાડો.
લાદી=ઘડીને તૈયાર કરેલો પાટલો પત્થર.
આગમણી=ચુલાની આગળ ઓટલી જેવું તપેલાં લાકડાં વગેરે રહેવા માટે કરેછે છે

ગ્રહણ=સૂર્ય ચંદ્રના બિંબપર પડતી પૃથ્વીની છાયા.
નેવણ=રસોડું.
બાવાં=જાળાં.
અલગ=જુદી; અલાયદી
આડ=આંતરો.
ઉલેચી=કાઢી.
દુર્ગંધ=ખરાબ વાસ.

મટકું=ગોળી.
કોઠિઆરાં=ખામણાં જેવાં માટીનાં થાય છે તે.
છોઇ=છોલાણું.
મહેરાબ=કમાન.
છારી=પડ
ઘટ=જાડું
સંભવ=શક.

સવાલ—રસોડું અને પાણીઆરૂં સ્વચ્છ રાખવાની જરૂર શા માટે છે ? જો સ્વચ્છ ન રાખીએ તો શું થાય ?

પાઠ ૭૪ મો.

ઘરવાખરો=રાચરચીલું
અનુભવ=માહિતી.
શકિત=ગજું.
સરશે=થશે.
ઉપરાંત=વધારે.
નિરૂપયોગી=નકામી.
તકલદી=દેખાવડો પણ જલદી ભાંગી તૂટી જાય એવો.
માથે ન મારે=આપણી મરજી વિરૂદ્ધ આપણને સમજાવીને ન આપે.
નકશી=કોતરણ
સંપાડવાની=વસાવવાની
ગુંજાસ=શકિત;સ્થિતિ
ઢબ=રીત.
માલ=શોભા.
બિછાત=પાથરણું.
ગલેફ=કવર.

સવાલ—ઘર વખારો વસાવવામાં શાની શાની જરૂર છે? કોઇ પણ વસ્તુ લેતાં પહેલાં કઈ કઈ બાબતનો વિચાર કરવો? ઉધાર લાવવવાની ટેવ રાખવાથી શો ગેરલાભ થાય?

પાઠ ૭૫ મો.

ધડો=દાખલો.
અનુકરણ=નકલ
વલણ=ઇચ્છા; વૃત્તિ
અંગુછા=રુવાલ.
વાણ=ખાટલો ભરવાની દોરી.
ઉપળાં=સુવાના ખાટલાને બે આડી લાકડાની પટીઓ હોય છે તે.
(ઉભી તે ઇસ અને આડી તે ઉપળું.)
છપર પલંગ=મચ્છરદાની નાખી શકાય એવો પલંગ.
ઓછાડ=તળાઇપર પાથરવાનું લુગડું.
રાચરચીલું=ઘરવાખરો; ઘરમાં વપરાતો સરસામાન.
ઓશિઆળું=ઓસીંગણ; આભારી.

સવાલ—છમીઓ કેવી પસંદ કરવી? કઈ વસ્તુઓ ખરીદી રાખવી જોઇએ? બિછાનાં કેવાં જોઇએ?

પાઠ ૭૬ મો.

ખડકી=નાનીગલી;ડેલી
રવેશ=ઝરૂખો.
ચોકી=ચોરસ પથ્થર જે ચોકથી ઉંચો હોય છે તે.
સુઘડ=ચોકખાઇવાળી
ધધુડા=ધોધવા.
લીલ=સેવાળ.
માઝા=અદબ.
મરામત=દુરસ્તી.
ત્રાસદાયક=કંટાળો આપનાર.
બેચેની=અસુખ.
જળપાત્ર=પાણીનું વાસણ.
દુરસ્તી=મરામત.

હુંફાએલું
અટકળ=ધારણા;ખ્યાલ; કલ્પના
સપાટી=ઉપલો ભાગ
સંયોગ=મળી જવું તે; મેળાપ
આગવું=પોતાની માલકીનું

સવાલ—ઉના પાણીનાં કુંડનું પાણી ચાખવાથી કેવું લાગે છે ? ગુજરાત પ્રાંતમાં ઉના પાણીનાં કુંડ કયાં કયાં છે ? કુંડનું પાણી ઉનું શા કારણથી હશે ? યુરોપખંડના વાયવ્ય કોણમાં કયા એટના ઉના ઝરા છે ?

પાઠ ૮૦ મો.

રેશમ=હીર
રૂપાંતર=રૂપમાં ફેરફાર; જુદાં જુદાં રૂપ
ખોળીઆં=શરીર
સંજોગ=બનાવ;પ્રસંગ
પુષ્ટ=જોરાવર
ખાલ=ચામડી; ત્વચા
સોહામણાં=સુંદર; શોભિતાં
બેડોળ=ખરાબ આકારનું
કોશેટા=લાંબી ગોળ દડી
ભરાઉ=પુષ્ટ.
પરિપૂર્ણ=સંપૂર્ણ; સારી પેઠે

સવાલ—પ્રાણીઓને ખોળીઆં શા માટે બદલવાં પડે છે ? રેશમના કીડાનાં રૂપાંતર ગણાવો. આ પાઠમાંથી શું શિખામણ મળે છે ?

પુસ્તક બીજું--ભાગ ૩ જો સમાપ્ત.

કવિતાની સમજુતી.

પાઠ ૪ થો.

સાહેલી=સખી; બેનપણી
શાણપણ=ડહાપણ
સાંખીએ=સાંભળી રહીએ
રૂદે=મન
ખોટાં=કડવાં
સંગતે ચઢે=દોસ્તી કરે
વિરોધ=અણબનાવ
લાખે લેખાંનો=ઘણોજ
લેખો=ગણો
લાજ=મર્યાદા
પગવાટ=પગરસ્તો; શેરડો
વ્યર્થ=નકામો
જાડી=તુચ્છકાર ભરેલી; અશુદ્ધ
ભાખીએ=બોલીએ
આપદા=આપત્તિ; મહાદુઃખ
હરખડીને=નરમ થઈને;

ગભરાઈને
જ્ઞાનદાતા=વિદ્યા આપનાર
પાનીએ=પગને તળિએ.
પાનીએ બુદ્ધિ=દગાબાઇ
ગએલી બુદ્ધિ (જેને આગળ પાછળનો વિચાર સૂઝે નહિ તેને વિષે બોલતાં વપરાય છે. પ્રમદા બુદ્ધિપાનીએ)
સુરત=ધ્યાન; યાદદાસ્ત
પાણીથી પહેલી પાળ બાંધવી=આગળથી વિચાર કરવો.
લાજ=આબરૂ
દોષ=પાપ

કવિતા ૧ લી. પાઠ ૪ થો. બેનપણીને ઉપદેશ

હે સખી જો તમારે સંસારમાં સંપી જંપીને સુખી થવાનું શીખવું હોય તો શાણપણું શીખજો. (ટેક) (૧) સાસુ સસરો કહે તે બધું સાંભળી રહેવું પણ મનમાં જરા પણ કલેશ રાખવો નહિ. (ટેક) (૨) મોઢેથી મીઠા મીઠા શબ્દ બોલવા પણ કદાપિ કડવા શબ્દ બોલવા નહિ. (ટેક) (૩) દાસ, દાસી બધાંને માન આપવું પણ કદી કોઇને તુંકારો કરવો નહિ. મતલબ કે કોઇને હલકા શબ્દથી બોલાવવા નહિ. (ટેક) (૪) આપણી સંગત કરે તેને શિખામણ આપીને સુધારવું પણ તેની સાથે અણબનાવ કરવો નહિં (ટેક) (૫) જીવ નક્કી કામકાજમાં રાખવો અને મર્યાદા પાળવામાં લાખે લેખાનો (ઘણોજ) લાભ ગણવો. (ટેક) (૬) તદન અજાણ્યે રસ્તે જવું નહિ. અને ખરાબ ચાલનાં બૈરાં પાસે બેસવું નહિ. મતલબ કે ખરાબ ચાલનાં બૈરાંની સોબત કરવી નહિ. (ટેક) (૭) વખતને હલકો ગણીને નકામો ગુમાવવો નહિ પણ તેને (વખતને) ભરતકામમાં ચિત્રકામમાં તથા ચોપડીઓ સાંભળવામાં (વાંચવામાં) કાઢવો. (ટેક) (૮) કામ વગર ખોટી થઇને રમવું નહિ મતલબ કે રમીને વખત નકામો ગુમાવવો નહિ; અને મેલાં ઘેલાં (અસ્વચ્છ) રહેવાની ચાલ છોડી દેવી મતલબ કે.

સ્વચ્છ રહેવાની ટેવ પાડવી. (ટેક) (૯) ઘરબાર સારી રીતે સ્વચ્છ રાખવાં અને તુચ્છકાર ભરેલી અથવા અશુદ્ધ કે આડી ભાષા બોલવી નહિ. (ટેક) (૧૦) ગુસ્સે થએલાની સાથે આપણે ગુસ્સે થવું નહિ પણ આગ દેખીને પાણી થવું મતલબ કે ક્રોધીની સામે આપણે વિનયવાળા થવું. (ટેક) (૧૧) ઘણાં મોટાં દુઃખમાં ધીરજ રાખવી, મતલબ કે ભારે આપત્તિના સમયમાં ધીરજવાન થવું. પણ મનમાં ગભરાઇ જઇને હિંમત છોડી દેવી નહિ. (ટેક) (૧૨) વિદ્યા આપનારને માબાપ સમજવા અને બુદ્ધિ પગની પાનીએ રાખવી નહિ. (ટેક) (૧૩)ચાડી અને ચોરીમાં મનને લગાડવું નહિ, અને ઘણું ખરચ-વાની ટેવ ઓછી કરવી મતલબ કે ઉડાઉપણાની ટેવ છોડી કરકસર કરવાની ટેવ પાડવી. (ટેક) (૧૪) ભલું કરવાને માટે આગ-ળથી ધ્યાન પહોંચાડવું અને હે બેનો પાણી આવતા પહેલાં પાળ બાંધવી. મતલબ કે કંઇ પણ કામ કરતાં પહેલાં તેનો આગળથી વિચાર કરવો. (ટેક) (૧૫) આબરૂમાં વધારો થાય એવાં સારાં કામ આજે કરો, હમેશાં સબુરી રાખો અને પાપથી ડરો. (ટેક) (૧૬)

પાઠ ૭ મો.

ગહન=સમજી ન શકાય એવી
ગતિ=શક્તિ
પાર=છેડો
અકલ=સમજી ન શકાય એવી
કળા=હિકમત
પુરણ=પુરા; ખરા
કરૂણા=દયા
કરૂણા નિધિ=દયાનો ભંડાર. (પરમેશ્વર)
અનેક=ઘણાં
અમાપ=ઘણાજ
માપે=ગણી શકે
રચના=બનાવટ; ગોઠવણ
અવલોકતાં=જોતાં
ઉંડા ઉતરી અવલોકતાં=બારીકીથી જોતાં
વૃત્તિ=વલણ
વિરામે=ડરી રહે
અજબ=નવાઇ જેવા
અલૌકિક=અદ્ભુત; તરેહવાર
લેખીને=ગણીને
પેખીને=જોઇને
પ્રૌઢ=મોટા
કોટિક=કરોડો
કર્તા=બનાવનાર
પાળક=પાળનાર

તારક=તારનાર	વશ=તાબે	ઉર=મન
વ્યાપી=ફેલાઇ; પ્રસરી	ભકતવત્સલ=ભકત ઉપર	
ઘટ=શરીર.	માયા રાખનાર	

કવિતા ૨જી પાઠ ૭ મો. પરમેશ્વરની બંદગી.

હે પરમેશ્વર તારી શકિત સમજી શકાય નહિ એવી છે, ત્યારે તેનો છેડો હું શી રીતે મેળવું ? મતલબ કે તારી શકિતનો છેડો પામી શકું નહિ માટે હું તારી હિકમત સમજી શકાય નહિ એવી છે એટલું જાણીને તને ખરેખરા હેતથી ભજું. હે પરમેશ્વર. (૧) હે દયાના ભંડાર તું મનમાં ઘણી દયા લાવીને પાપની માફી આપે છે અને વળી મહેરબાની કરીને કરોડો દુઃખ મટાડેછે. હે પરમેશ્વર. (૨) આખી દુનીઆના જીવોનું પોષણ કરવાની, કીડીને કણ અને હાથીને મણ અનાજ આપવાની ફીકર તનેજ છે. હે પરમેશ્વર. (૩) તું પ્રાણીઓને સુખ આપવાને માટે ઘણી ઘણી ચીજો પેદા કરે છે, એ તારા ઉપકારો ઘણાજ છે; તે (ઉપકારો) મારૂં મન શી રીતે ગણી શકે ? હે પરમેશ્વર. (૪) મન ખુશ થાય એવી સારી રીતે બનાવટ બનાવીછે તે બહુ બારીકીથી જોતાં મનનું વલણ ત્યાંજ ઠરી રહેછે, હે પરમેશ્વર. (૫) નવાઇ જેવાં તરેહવાર મોટા પહાડો, દરીઆ, નદી અને વળી ઘણાં જંગલ ને ઝાડો જોઈને ગણીને પણ હે પરમેશ્વર. (૬) તેં આ પૃથ્વીથી મોટી પૃથ્વીઓ ને કરોડો સુરજ બનાવ્યા છે; એ બધાને આકાશે પોતાના અંગમાં કેવા સમાવી દીધા છે ! હે પરમેશ્વર. (૭) એ બધાને બનાવનાર કેવો મહાન શકિત ધરાવે છે! તેજ બધાનો પાળનાર ને તારનાર છે અને તે સારાં કામ કરાવે છે. હે પરમેશ્વર (૮)તે (પરમેશ્વર) આખીદુનીઆમાં અને શરીરમાં પણ ફેલાઇ રહેલો છે, હે પ્રાણીઓ તે તમારી પાસે રહેલો છે પણ જોઇ શકો નહિ એવો છે. હે પરમેશ્વર. (૯) જે ભકત ઉપર માયા રાખનાર મહા પ્રભુ (ભકતના) પ્રેમને તાબે છે તેની ભાવથી ભકિત કરૂં એવીજ આશા મનમાં છે. હે પરમેશ્વર (૧૦)

પાઠ ૧૦ મો.

સ્વદેશ=પોતાનો દેશ
ભારતભૂમિ=ભરત રાજાનો મુલક; ભરતખંડ; આર્યાવૃત; હિંદુસ્તાન
વિષે=માં
ભોમ=ભૂમિ; જમીન
મુજી=અક્કલ વગરનો
દાઝ=લાગણી; દયા
શુષ્ક=સૂકું (દયાવગરનું)
વજ્ર=કઠણ. (નિર્દય)
લેવું દેવું=લેણદેણ
વડો=મોટો
વૈભવી=મોજ માણનાર
રાજવી=રાજા
વિવેક=ખરૂં ખોટું સમજનાર
વડો=ખરો
લેખે=ગણે
વિદ્વત્તા=પંડિતાઇ; વિદ્વાનપણું
સ્વદેશાભિમાની=પોતાના દેશના ગર્વ વાળા
વૃથા=ફોકટ; નકામો; મિથ્યા
જન્મ=જીંદગાની.
કમાણી=સાર્થક; પદાર્થ
વિદેશે=પરદેશે
વિયોગી=જુદા પડેલા
ભેટી=મળી
ના'વે=આવે નહિ.

કવિતા ૩ જી. પાઠ ૧૦ મો. પોતાના દેશ પર પ્રેમ.

સારા ભરતખંડમાં હંમેશાં રહેતો હોય તેમાં કોણ બિચારો હશે કે જે “ મારો દેશ સારો છે, મારી ભૂમિ સારી છે. અને એ મને જીવથી હંમેશાં વહાલી છે ” એમ કોણ નહિ કહેતો હોય ? મતલબ કે બધાજ કહે છે. (૧) કયો અક્કલ વગરનો પૃથ્વીને ભારે મારતો હશે ? મતલબ કે પૃથ્વીપર ભારરૂપ કયો માણસ હશે ? તો કે જેને દેશની લાગણી જરાપણ નથી, જેનું મન હંમેશાં કઠણ અને સુકાયલું મતલબ કે ઘાતકી અને દયા વગરનું હોય છે, અને જે એમ જાણે છે કે મારે કાંઈ લેવું દેવું નથી મતલબ કે મારે કોઇની સાથે સંબંધ નથી એવો માણસ. (૨) કદાપિ તે ઘણો પૈસાવાળો, રાજા કે રૂપાળો હશે, તોપણ તેને વિવેકી માણસ વખાણે નહિ, કારણ કે તે કાગડા અને કીડાની પેઠે પોતાનું ગુજરાન કરે છે. (૩) જે દેશીનાં દુઃખ મટાડે, હજારો માણસોનું હંમેશાં પોષણ કરે, અને વળી લોકોના ભલામાં પોતાનો લાભ સમજે તેને ખરો સ્વદેશી જાણવો. કહો કે તેને (ખરા સ્વદેશીને) ખરા હેતથી કોણ નહિ જુએ ? મતલબ કે બધાજ તેના તરફ ખરા હેતથી જુએ. (૪) જેણે દેશની લાગણીને માટે વિદ્યાનો ઉપયોગ કીધો નથી, લોકની લાજને માટે એક પાઇ પણ ખરચી નથી,

સ્વદેશાભિમાનનાં કામ કર્યાં નથી તેણે પોતાની જીંદગી નકામી ગુમાવી અને શું કમાયો ? મતલબ કે તેની જીંદગી એળે ગઇ. (૫) પરદેશમાં ઘણો વખત રહીને ગુમાવીને જે ખરો નસીબદાર તેજ પોતાને દેશ પાછો ગયો; તે જ્યારે પોતાના દેશમાં જાય ત્યારે જુદા પડેલાં સગાં અને ભૂમિને હેત મળે તે વખતે કહો કે કોને હરખનાં આંસુ નહિ આવે ? મતલબ કે જેને પોતાના દેશ પર પ્રેમ છે એવા સ્વદેશ ભક્તને આવેજ. (૬)

પાઠ ૧૪ મો.

ધ્યાન=સરત
શ્વસુર=સાસરૂં
લાજ=મર્યાદા; અદબ
કસુર=ખામી
વેરવી=દુશ્મન; વેરી.
હેતુ=હિત ચાહનાર
વિષ=ઝેર.
સુધા=અમૃત
મીઠડાં=મધુર
સુધાં=સીધાં; ખરાં
ગરવ=ગર્વ; અહંકાર.
ટાળીને=કાઢી નાખીને
વાધશે=વધશે.
કળી=કળીયુગ; નઠારી બુદ્ધિ.
કથા=વાત
કૅવી=કહેવી
કુથલી=નિંદા
અદબ=મર્યાદા; મલાયઝો
પામજે=મેળવજે
ઉપડતે સ્વરે=ઉંચે સ્વરે; ગુસ્સે થઇને
રૂશણું=રીસાઇ બેસવું તે
દુભવું=જીવ બાળવો
સધે=થાય
કશું=કાંઇ પણ
નવ=નહિ
અસુર=મોડું
આકળા=ગભરાયલા.
હસમુખું=આનંદી
રાગવું=રાજી રહેવું,

કવિતા ૪ થી. પાઠ ૧૪ મો માનો ઉપદેશ.

સમજુ છોકરી સાસરે જાય છે, ત્યારે માનું વેણ ધ્યાનમાં રાખે છે. સંસારમાં અદબથી રહીને કામમાં કસુર કરવી નહિ. (૧) વચનથી દુશ્મન ઘણાં વધે છે, તેમજ વચનથી આપણું ભલું કરનાર પણ વધે છે; માટે મોઢામાંજ (બોલવામાંજ) ઝેર અને અમૃત રહેલું છે, તેથી તું મીઠાં અને ખરાં વચન બોલજે. (૨) જો તું બધાની સાથે (હળી) મળીને ચાલી અને અહંકારને કાઢી નાખીને વાતને ગળી ગઇ એટલે એકની વાત બીજાને ન કહી તો વળી સારો સંપ વધશે અને દુઃખરૂપી કળી (નઠારી બુદ્ધિ) દેખાશે નહિ. (૩) પારકે ઘેર જઇને બહુ બેસવું નહિ. તેમજ ઘરની વાત કોઇ પણ ઠેકાણે કહેવી નહિ; જો બીજાની નિંદા મોઢેથી કહીશ તો દુશ્મન થશે અને

તું દુઃખથી દાઝશે મતલબ કે તારા મનમાં કલેશ ઉત્પન્ન થશે. (૪) દીયર અને જેઠની સાથે કામ જેટલુંજ બોલવું અને રોજ મર્યાદામાં રહી ચાલવું; મોટા અને ઘરડાની સેવા કરીને તું પરમેશ્વરનું ખરૂં હેત મેળવજે. (૫) કાંઇ પણ જીદ કરીને માગવું નહિ રિસાઇ બેસીને જીવ બાળવો (મનમાં દુઃખી થવું,) નહિ; ઉપડતે સ્વરે બોલવાથી હેત વધે નહિ, તેમજ રખડતા મનથી કામ થાય નહિ. (૬) જો વખત મળે તો કંઇ વાંચજે, પણ બેન તું આળસુ રહેતી નહિ. મોડા સાંજે એકલા જવું નહિ, તેમજ ઘણા ગભરાયલા ને ક્રોધી થવું નહિ (૭) હસમુખાં રહેથી હેત વધશે. અને કુટુંબનો બધો કલેશ આઘો જશે; મતલબ કે કલેશ થવાનો વખત આવશે નહિ; દુષ્ટ પાપથી આઘા રહીને મનને પ્રભુના ભજન અને ભક્તિમાં રાખીને નક્કી રાજી રહેવું. (૮)

પાઠ ૧૮ મો.

માણકડું=માણેક;રત્ન; પુત્રરૂપી રત્ન
સામળીઆ=શ્રીકૃષ્ણ.
અપરાધી=ગુનેગાર, તકસીરવાન
ઝંપલાવ્યું=પડતું નાખ્યું
કાલિંદી=જમના નદી
કાળી=કાળીનાગ
વનમાળી=શ્રી કૃષ્ણ
સંતાન=છોકરાં.
રૂપીલું=રૂપી
કર્મે=દૈવે
જતન=બરદાસ.
આશ્રમ= અવસ્થા
છેલ્લે આશ્રમે=ઘડપણમાં
પ્રતિપાળી=પાળીપોષી.
નીપજ્યો=ઉપજેલો; ઉછરી આવેલો
વિજોગ=જુદાઇ; વિરહ; વિયોગ.
વિજોગ આગે=વિરહના અગ્નિએ
શિરધારી=માથે ધારણ કરનાર
સુત=છોકરો; પુત્ર
ગૌચારી=ગાય ચારીને.
પીત=પાળી
કાછ=કાછડો; કછોટો
નેતરૂ=રવૈને બાંધેલું દોરડું
સગપણ=સગાઇ.
હૈડું ફાટે=ભાન ભૂલી જાય
કાષ્ટ=લાકડું.
પેં=કરતાં
પાષાણ=પત્થર.
વજ્ર=કઠણ શસ્ત્ર.
તુલ્ય=બરાબર
મખાંતર=બહાનું, નિમિત્ત
અનુખળો=આંડણીઓ.
વ્યાકુળ=ગભરાએલી.
હળદર=શ્રી કૃષ્ણના મોટા ભાઇ (બળદેવજી)
વારી=અટકાવી.

કવિતા ૫ મી. પાઠ ૧૮ મો. જશોદાનો વિલાપ.

ટીપ;—ગોવાળીઆ સાથે ગેડીદડે રમતા અચાનક જમનાના દરામાં પડેલો દડો કાઢવા શ્રી કૃષ્ણે કદંબપર ચઢી અંદર ભૂસ્કો માર્યો અને કાળી નાગને બારણે જઇ ઉભા. આથી બહાર નીકળતાં વાર થઇ એટલે ગોપગણોએ ગોકુળમાં જઇને શ્રીકૃષ્ણ જમનામાં બુડી ગયાની ખબર આપી. નંદ, જશોદા અને ગોપ ગોપીઓ સર્વે રડતાં કકળતાં કાળી નાગના દરા પાસે જેમાં શ્રીકૃષ્ણ કુદી પડયા હતા ત્યાં આવ્યા તે વખતે જમનાને કિનારે બેસી જશોદાજી એ કરેલો વિલાપ તે આ છે.

મારૂં પુત્રરૂપી રત્ન રીસાયું એટલે મને છોડીને ચાલ્યું ગયું. રે ! સામળીઆ (કૃષ્ણ) તારા મનમાં એ શું આવ્યું ! તેં મને ગુનેગાર માને મૂકી (પાણીમાં) શા માટે પડતું નાખ્યું ? હાય મારૂં માણકડું રીસાઇ ગયું! (૧) જમના નદીનું પાણી કાળું (ઉંડું) છે ને તેમાં વળી કાળો કાળીનાગ વસેછે તેથી હવે મળવાની આશા કેવી હવે તે વનમાળી (કૃષ્ણ) કેમ કરીને આવે ? હાય મારૂં. (૨) છોકરાં રૂપી જે મોટું ધન ગણાય છે તે દૈવે લઈ લીધું. મેં તેનું જતન કરી જાણ્યું નહિ. મતલબ કે લાડ લડાવ્યા નહિ તે મારૂં પુત્રરૂપી રત્ન કેમ ચાલ્યું ગયું ! હાય મારૂં. (૩) હું ઘડપણમાં છોકરો પામી તેને મેં પાળી પોષીને મોટો કર્યો તે મારો ઉપજેલો (ઉછરી આવેલો) રસ (પુત્ર) ઢળી ગયો. રે સામળીઆ તેં મને વિજોગના અગ્નિ વડે (વિયોગના દુઃખ વડે) બાળી મૂકી. હાય મારૂં. (૪) નાકમાં મોતી; પગમાં ઘુઘરી અને માથે મોરના પીંછાનો મુગટ ધારણ કરેલો એવા ગાય ચારીને ઘેર આવતા છોકરાનું રૂપ હવે હું ક્યાંથી નીરખું ! (ફરીથી હું શી રીતે જોઉં.) હાય મારૂં. (૫) કાનમાં કુંડળ, મુખમાં મોરલી એવો સાંજે ગોકુળમાં આવે અને મને માડી કહીને બોલાવીને ભૂખ્યોછું એમ કહી પેટ બતાવે. હાય મારૂં. (૬) પીળી પિછોડીનો કાછડો વાળીને મારી પાસે નેતરૂં માગે, અને

ઘરડી માને થાકેલી જાણીને હવે કોણ વલોવવા લાગશે? હાય મારૂં. (૭) તેં ઉંડા જળમાં વાસ કીધો છે, બેટા, તને પાણીમાં કેમ ગમશે ! મોર, પોપટ અને પુતળી વગેરે તારે રમકડે હવે કોણ રમશે? હાય મારૂં. (૮) તું ગયો ને હું જીવું છું તેનું કારણ મારે તારે ઓછું સગપણ માટેજ. જયાં મરી ગયો એવું સાંભળતાંજ હૈયું ફાટી જાય (ભાન ભૂલી જવાય) ત્યાંજ સાચું સગપણ તો જણાય. હાય મારૂં. (૯) લાકડાના કરતાં પત્થર કઠણ છે ને તેના કરતાં લોઢું કઠણ છે; પણ મારૂં કાળજું તો વજ્રના જેવું છે, હવે કોને મોઢું શું બતાવું! હાય મારૂં. (૧૦) તેં દડાનું ફક્ત બહાનુંજ કાઢ્યું છે પણ તારા મનમાં કંઇક દુઃખ આવ્યું હશે મેં તને ખાંડણીઆ સાથે બાંધ્યો હતો તે દુઃખ સંભારીને તેં પાણીમાં ઝપલાવ્યું હશે. હાય મારૂં. (૧૧)

ટીપઃ—આવું કહીને નંદ જશોદા અને સઘળા ગોવાળીઆઓ શ્રીકૃષ્ણની પાછળ પાણીમાં મરવા પડવા મંડયા એટલે તેમને બળદેવજી વારી રાખે છે કે હે નંદ, જશોદા, ગોવાળીઆઓ અને ગભરાયલી વ્રજની ગોપીઓ તમે સર્વે ચાર ઘડી પછી પડજો ત્યાં સુધી કૃષ્ણના આવ્યાની વાટ જુઓ. હાય મારૂં (૧૨)

પાઠ ૨૧ મો.	સુના=સોનાની	માવડી=મા; માડી
બાળ=છોકરી	ચકિત=ચળકતા	સુકોમળ=નાજુક
પ્રતાપવાળો=યશસ્વી	બિંબ=આકાર	તનુજ=છોકરા
વારા=વાર વખત	ખાઇ=ખાડી	છબી=ચિત્ર
સુગંધવાળાં=સુગંધીદાર	તીર=કાંઠો; કિનરો	સર્વદા=હંમેશાં; નિરંતર
સુવાસ=સારીવાસ;સુગંધ	મીઠી=વહાલી	કાળ=મોત.

કવિતા ૬ ઠ્ઠી. પાઠ ૧૧ મો. સ્વર્ગ કયાં હશે ?

મેં તને સારી જમીન (સ્વર્ગ) વિષે બોલતાં સાંભળ્યું છે ત્યાં છોકરી સુખી છે, ત્યારે હે મા ! તે યશસ્વી કિનારો કયાં છે કે જ્યાં

બહુ વખત રડવું પડે નહિ; મતલબ કે વારંવાર જન્મીને દુઃખી થવું પડે નહિ; એ કામને (સ્વર્ગને) શું આપણે નહિ શોધીશું ? ત્યાં નારંગી ફુલ ખીલનારાં છે ? શું ત્યાં મેદીની ડાળપર ફુદાં નાચેં છે ત્યાં તે છે? હે મારા પુત્ર! તે ત્યાં નથી. (૧) જ્યાં સુરજના તાપમાં ખજુરીઓ થાયછે અને ખજુર પાકે છે ત્યાં તે છે ? જ્યાં ચળકતા સમુદ્રના લીલા બેટમાં સુગંધીવાળાં ઝાડોના જંગલછે અને તેની વાસ પવનને સારી વાસ વાળો કરેછે; જ્યાં સારાં (શોભીતા) રંગના પક્ષીઓ છે કે જેની પાંખો સઘળી વસ્તુથી ઘણી વધારે ચળકતીછે ત્યાં તે છે ? હે મારા પુત્ર! તે ત્યાં નથી, ત્યાં નથી. (૨) ત્યારે શું તે આઘે અને જુના દેશમાં છે ? કે જ્યાં સોનાની રેતીપર નદીઓ વહે છે અને જ્યાં ચળકતા માણેકનાં ચળકતા આકાર છે, ને જ્યાં ચળકતાં હીરાની ખાડીઓ છે ને વળી જ્યાં સારાં ચળકતાં મોતી સમુદ્રના કાંઠાથી નીકળ્યાંછે, હે વહાલી મા! શું સ્વર્ગ ત્યાંછે? હેમારા પુત્ર! તે ત્યાં નથી, ત્યાં નથી. (૩) એ! મારા નાજુક પુત્ર ! જે આંખ જોઇશકે નહિ, કાન ખુશીનું ગાયન સાંભળી શકે નહિ, અને જેનું સારૂં ચિત્ર સ્વપ્નામાં પણ કોઇ દિવસ આવી શકે નહિ વળી જે કરમાતું નથી અને હંમેશાં ખીલી રહે છે, અને જેના ઉપર મોત કોઇ પણ વખત ગુસ્સે થાય નહિ, અને જે વાદળાંથી અને કબરથી પણ આઘેછે, ત્યાં તે છે, હે મારા પુત્ર! તે (સ્વર્ગ) ત્યાં છે. (૪) મતલબ કે સ્વર્ગ એવુંછે કે જેની પુરેપુરી ખુબી જોવાને આંખ અશક્ત છે અને જેનું વર્ણન સાંભળવાની કાનમાં શકિત નથી, તેમજ તેનો આબેહુબ ચિતાર કોઇ દિવસ સ્વપ્નામાં પણ દેખાતો નથી, વળી જે કરમાતું નથી અને હંમેશાં ખીલી રહેછે, જેના પર મોતની અસર થતી નથી એવું જમીન અને આકાશથી દૂર—જુદુંજ તે છે.

પાઠ ૨૫ મો.

મેઘાડંબર=વાદળાં છ-વાઇ જવા-ઘેરાઈ જવાં તે
આડંબર=છવાવવું તે
ભવ્ય=મોટા; ગંભીર
ઘને=વરસાદે
નભમંડળ=આકાશ
મરકત=એ નામનું એક રત્ન; નીલમણી
શે=જેવો
વર્ણ=રંગ
વૃક્ષઘટા=ઝાડની ઘટા
ગંભીરી=ગાઢી; ઘાડી ગંભીર
દ્વાર=દરવાજા
તૃણ=ઘાસ
તૃણ શૂન્ય=ઘાસવગરની
સેર=હાર
ઘેરૂં=ઘેરા રંગનું કાળું
ગર્જન=ગર્જના

કવિતા ૭ મી   પાઠ ૨૫ મો.   મેઘાડંબર.

આ મોટા આકાશને વરસાદે આડંબર રચી વાદળાંથી (છવાઇ જઇ) ઘેરી લીધું છે, હાંહાંરે આકાશને વરસાદે (વાદળાંએ) ઘેરી લીધું છે; પાણીનું આ ફીક્કું પીળું તેજ (ભાસ) આકાશમાં પ્રસર્યું. (વાદળાંમાંથી પડતો પ્રકાશ આછો પીળો ભાસ આપેછે માટે પાણીનું આ ફીક્કું પીળું તેજ આકાશમાં પ્રસર્યું એમ કહ્યું) હાંહાંરે. (૧)

લીલોતરી વાળી જમીનપર આ સારી વાદળી વરસેછે, હાંહાંરે. નીલમણીના જેવો ઘેરો લીલો રંગ ત્યાં દેખાય છે; હાંહાંરે (૨)

અહીં ઘાડી ઝાડની ઘટા ભીની ઉભી છે, હાંહાંરે—તેમાં—ઝાડની ઘટા ભીની ઉભી છે તેમાં કોઇ ઠેકાણે દરવાજા બન્યા છે ત્યાં કેવી ખુબી જણાય છે! હાંહાંરે. (૩)

પેલી ઘાસ વગરની ટેકરીએ પીળાં લુગડાં પહેર્યાં છે હાંહાંરે. (એમ કહેવાનું કારણ એ કે તેનાપર આછો પીળો પ્રકાશ પડેલો છે તેથી.) તેનાપર ગાય ભેંસોની હાર આ શી ચાલી રહીછે! હાંહાંરે(૪)

પણ પેલા બીજા ભાગમાંથી આકાશ કાળું દેખાય છે, હાંહાંરે. જો સખી! આ વરસાદની મોટી ગર્જના તે શું તેં સાંભળી? હાંહાંરે(૫)

પાઠ ૨૯ મો.

શોભા=દેખાવ
જાતિ=જાત
નામી=પ્રખ્યાત
જગવિષે=દુનીઆમાં
વૃક્ષે=ઝાડો
ઓળખ=ઓળખાણ
કાળે=વખતે
ફળદ્રુપ=રસાળ
ગુર્જર=ગુજરાત
તણાં=નાં
ભુજ=હાથ
નિજ=પોતાના
નિજભુજ=પોતાનાહાથ (વડવાઇઓ)
જટા=મૂળીઓ
હળી લે=મળીજાય
બેટીઓ=મૂળીઓ રૂપી બેટીઓ
જનુની=માતા; મા
તરૂ=ઝાડ
જનનીતરૂ=ઝાડરૂપી મા
છાંયે=છાંયડે
કદવાન=જોરાવર
સ્તંભ=થાંભલો
નગરે=નગર ઉપર
મેરાબ=કમાન સરખી છજાપર મૂકે છે તે
વાટો=રસ્તા
નાદ=અવાજ
સુપવન=સારો પવન
ભાથું=મુસાફરીનું ખાવાનું
વડતરૂ=મોટા ઝાડ
સીમડા=હદ
જળભરિત=પાણીથી ભરેલા
નિર્મળું=નિર્મળ; ચોકખું
ઉલટ=હોંશ; ઉમંગ
વિશરાંતી=વિશ્રાંત; આરામ
ખડ=ઘાસ
નાદે=અવાજથી
ઘંટા=ઘંટડી
મજલ=લાંબો રસ્તો.

કવિતા ૮ મી પાઠ ૨૯ મો વડ અને તેની પાસેનો દેખાવ.

જેના ફળ જગતમાં બહુ પ્રખ્યાત છે તે જાતનાં આ ઝાડો નથી, તો પણ આ ઝાડો કે જેનું હિંદુઓને ઘણું ઓળખાણ છે. અને જે આ વખતમાં ગુજરાતના સારા રસાળ બધા પ્રાંતોમાં પોતાના હાથ (વડવાઇ) ફેલાવાથી ટકી રહેલા છે તે આ ઝાડો છે તેના લાંબાં પહોળાં ઘણાં ડાળાં વીંટળાઇ વળેછે અને વડવાઇ તો જમીનને ફોડીને મૂળીઆં સાથે મળી જાયછે અને નાનાં વડવાઇઓ માને (જેમાંથી વડવાઇ નીકળી છે તે ઝાડને) વળગીને મોટી થાય છે, નગર ઉપર એક મોટા કદવાન થાંભલા ઉપર ઉભી કરેલી છત્રીનો છાયો હોયનીા તેવો-તેટલા વિસ્તાર વાળો છાંયડો દેખાય છે. (૨) તેની ઘટા ઉંચી આવીને કમાન સરખી દેખાયછે તેની (ઘટાની) વચ્ચેની ગલી ખુશી થઇને પાંદડાંના ખડખડ અવાજ કરે છે, વળી ઘટાની માંહે અટકીને ત્યાંથી ઠંડો સારો પવન ફેલાય છે, થાકેલા મુસાફરો ત્યાં સુખેથી ભાથું ખાઇને પાણી પી પછી જાય છે. (૩)

એ (વડ) પોતાની આજુબાજુ પીપળ અને આંબાનાં ઘણાં ઝાડોને વસાવે છે (એની સાથેજ એ ઝાડો ઉગેછે) તે સિમાડામાં–હદ થએલી જગ્યામાં (આજુબાજુ વડ, આંબા, પીપળના ઝાડો વચ્ચેની જગ્યા- માંથી) સ્વચ્છ જળ ભરેલા ખાડા હોયછે, તે પશુ પક્ષીની વારંવાર તરસ મટાડેછે, અને તેમાં (તળાવમાં) ભેંસો ઉમંગથી પડી પડી નાહે છે. (૪) ત્યાં ગાડાં, ગાડીઓ અને બળદ છુટેછે, તેથી બળદ અને સૌ આરામ લેછે, બળદો નીચો શ્વાસ મેલીને (થાક ખાઇને) ઘાસ ખાયછે અને પાસેના હવાડામાંનું પાણી પીએછે; (તેમને ગળે બાંધે- લી) ઘંટડીઓ ટંટં ટંટં અને ઘુઘરીઓ ઘણણ ઘંઘં અવાજ કરેછે કે જે અવાજથી બળદ ડોલીને લાંબો રસ્તો કાપે છે. (૫)

પાઠ ૩૨ મો.

ભર્તાર=ધણી, વર.
આચાર=રીતભાત.
દર્પણ=આરસી.
નીખે=જોયે.
ભૂપ=રાજને.
કેરે=ને
કાજ=માટે.
જપમાળા=જપ કર- વાની માળા.
ગાથા=પ્રાકૃત ભાષાની કવિતા.
સોણા=સ્વપ્ના.
ત્ર્યંબક=મહાદેવ.
ધનુષ્ય=કામઠું.
ચોંકે=ચમકે; બીએ.
ભાવે=હોંસથી.
મિથ્યા=ફોકટ.
પણ=નિયમ.
પ્રસિધ્યું=જાહેર કર્યું.
શતાનીક=જનકનો પુરોહિત.
વાળો=ઉત્તેજન આપો.
કઠણ વચન=કડવાં વેણ.
આફુણીરે=એની મેળે.
લજ્જાપામી=શરમાઇ.
સાંસઇ=સાંસે; વિમા- સણમાં.
શૂર=શૂરવીર.
નહિતર=નહિ તો.
ભૂર=મોટા ઈંદ્ર જેવા
સુતા=છોકરી; પુત્રી.
ટાળી=સિવાય; પાખે; વગર.
શિષ=માથું
રાજાન=રાજા.
ઉકાંટો=મદ;ગર્વ;આવેશ
અતળીબળ=બહુજોરાવર
શ્યામ=કાળા.
વાન=શરીર.
શ્યામ વાન=કાળા શ- રીરવાળા (રામ)
ઉઘડકી=બોલી.
જુગમ=બે
પાણ=હાથ.
કૌશિક=વિશ્વામિત્ર.
સુત=પુત્ર.
હળવું કીજે=ખોટું પાડીએ.
આળ=આરોપ;તહોમત.
ચાપ=ધનુષ્ય; કામઠું.
અનેક=ઘણા.
ઉચરે=બોલે.

આશ્ચર્ય=નવાઇ.	બાંધવ=ભાઇ.	વીણ=વગર.
અનુજ=નાનોભાઇ.	કોદંડ=ધનુષ્ય.	જામાત્ર=જમાઇ.

કવિતા ૯ મી. પાઠ ૩૨ મો. સીતાનો સ્વયંવર.

હે સખીઓ તમે મળીને સારો ધણી રામ પરણાવો; મીંઢળ બાંધો, શુભ ગીત ગાઓ અને બીજો વધારે આચાર કરો. (૧)

સખીઓ અંગુઠીનું દર્પણ દેખાડેછે. તેમાં રામનું હૃદય દેખાયછે. તેને (રામને) જુએછે અને નક્કી મનમાં ખુશ થાયછે તેથી એનાથી બીજો (ચઢતો) રાજા દેખાય નહિ (૨)

સીતાને (પરણવા) માટે દેશ દેશના રાજા આવ્યા છે; તેઓ કહેછે કે મોટું રાજ છોડી દઇને સીતાને માટે સંન્યાસી થઇશું. (૩)

કોઇ જપમાળા લઇ સીતાનું નામ જપેછે. કોઇ સીતાનું ચિત્રામણ કાઢેછે; કોઈ પ્રાકૃત ભાષાની કવિતા ગાયછે, અને કોઇ સીતાનાં નામની બૂમ પાડે છે. (૪)

કોઇ સીતાની વાત પૂછેછે, કોઇ સીતાને (પરણવા) કહાવે છે; કોઇને સ્વપ્નમાં સીતાનું રૂપ આવ્યું હોય તેને તે સંભારે છે. (૫)

મહાદેવના ધનુષ્ય સામું જોવાય નહિ તો કહો કે કોણ ચઢાવી શકે? સભામાં હોંશથી જે મોટામોટા થઇને આવેલા તે પણ (ધનુષ્યથી) બીએછે. ૬

જનક રાજા મનમાં ફીકર કરેછે કે મે ફોકટ પણ લીધું, કેમકે એમને એમ પણ રામને જાનકી પરણાવાત પણ હવે પ્રતિજ્ઞા જાહેર થઇછે એટલે રામને એમને એમ જાનકી પરણાવાય નહિ. (૭)

શતાનીક (જનકનો પુરોહિત) કહે છે કે કડવાં વચન કહીને સૌને ઉત્તેજન આપો. એટલે તેઓ મનમાં શરમાઇને પોતાની મેળે (ધનુષ્ય ઉઠાવવા) જશે (૮)

જનકરાજાનો પુરોહિત બધા સાંભળે એમ કહેછે કે હે મોટા ઇંદ્ર જેવા શૂરવીર રાજાઓ તમે શું વિમાસણમાં પડયા છો; શિવનું ધનુષ્ય ચઢાવીને સીતાને પરણો; નહિતો નાસી જાઓ. (૯)

બહાદુરી બતાવ્યા વગર જાનકી (સીતા) ને ક્યાંથી જોવા પામો! માટે જો કોઇ ક્ષત્રીથી ઉત્પન્ન થયો હોય મતલબ કે જો કોઈ ખરો ક્ષત્રી હોય તો જનકરાજાની પ્રતિજ્ઞા પાળીને સીતાને પરણો. (૧૦)

(આ સાંભળીને) સુંદર કાળા શરીરવાળા (રામ) ને બહુ જબરો મદ ભરાયો; પણ બીજા ઘણા રાજા તો ઉદાસ થઇને માથે હાથ દઇને બેઠા (૧૧)

રામ આપોઆપ બોલી ઉઠયા ને વિશ્વામિત્ર આગળ બે હાથ જોડી ઉભા રહીને મધુર શબ્દ બોલ્યા. (૧૨)

કે અમે સૂર્યવંશી દશરથ રાજાના પુત્ર છીએ તેથી એ તો અમને અપશબ્દ છે માટે હે સ્વામીજી (વિશ્વામિત્ર) અમને હુકમ કરો તો એ આરોપ અમે ખોટો પાડીએ. મતલબ કે અમે પરાક્રમ કરી ક્ષત્રી છીએ એવું બતાવી આપીએ (૧૩)

બીજા ઋષિઓ પણ આશ્ચર્ય પામીને આશિર્વાદના ઘણાં વચન બોલેછે.વિશ્વામિત્ર કહે વહેલાથાઓ,જ.ઓ,મહાદેવજીનું ધનુષ્ય ચઢાવો.૧૪

લક્ષ્મણ રામને કહે છે કે એટલાને માટે તમે શું ઉઠો, મને નાનાભાઇને હુકમ આપો તો એ કામ હું કરી શકું. (૧૫)

રામ લક્ષ્મણને કહેછે કે મારા ભાઇ એ તારૂં કામ નહિ; કારણ કે કોઇ કહેશે કે બે ભાઇએ મળીને મહાદેવનું ધનુષ્ય ચઢાવ્યું. (૧૬)

(રામ ધનુષ્ય ચઢાવવા ઉઠયા ત્યારે) બધા રાજાઓ હસવા લાગ્યા કે એનાથી એ કામ થશે હમણા એ કહેણ ધનુષ્ય ચઢાવીને હેતથી પરણી જશે ! (૧૭)

રાવણ જેવા રંક થઇ ગયા તો એ શું હિસાબમાં બીજા રાજાઓ શકિત વગર થઇને બેઠા છે તો એ શું જમાઇ થશે ! (૧૮)

પાઠ ૩૫ મો.

સુંદર=સારી
સલુણો=રસિક
શિશિર=પોશ ને મહા મહીનો
વસંત=ફાગણને ચૈત્ર મહીનો
વાણે વાયે=પ્રભાતમાં
ધુમર=ધુમસ.
વન્હિ=અગ્નિ
સમાંપે=પાસે
ગોઠડી=વાતચિત
રસભરી=મઝાની
મંદ=ધીમો.
લ્હેર=પવનની લહેર
રસાળી=ફળદ્રુપ
ઉપવન=વાડી
ફુલદે=ફુલાઇ
વેલ=વેલા
પત્રાળી=પાંદડાં
કલ્લોલ=ચેનબાજી
ગુલાલ=ગુલાલ
ધામધુમ=ઠામઠામ
સ્હાએ=શોભે
નર્મદ=નર્મદાશંકરકવિ
રત=મોસમ
બાલહારી=ખુબી.

કવિતા ૧૦ મી પાઠ ૩૫ મો શિશિર અને વસંત.

હે નરનારીઓ સારી રસિક શિશિર અને વસંત ઋતુનું ગાયન કરો, અરે ! સૌ નરનારીઓ ગાયન કરો. પ્રભાતમાં મધુરી ઠંડી વાય છે, અને ઘણી ધુમસ ઠરી રહે, અરે ! ઘણી ધુમસ ઠરી રહે તે જુઓ. હે નરનારીઓ (૧) અગ્નિની પાસે કુટુંબ મેળો મળીને (કુટુંબના માણસો ભેગા મળીને) સારી વાતચિત કરે, અરે! સારી રસભરી (મઝાની) વાતચીત કરે. હે નરનારીઓ. (૨) ફળદુપ સારી વાસની પવનની લહેર કંઈ ઠંડી લાગતી ધીમેથી આવતી. અરે! ફળદુપ સારી વાસની પવનની લહેર આવે. હે નરનારીઓ (૩) બધા જંગલ વાડી ફૂલથી અને વેલીઓ નવાં પાંદડાંથી ખીલ્યાં. અરે ! વેલીઓ નવાં પાંદડાંથી શોભી. હે નરનારીઓ. (૪) ઘણાં પક્ષીઓ કલોલ કરતાં ખુશી ખુશી થઇ તાળી આપે મતલબ કે કલોલ કરીને માંહોમાંહે ખુશ થાય, અરે ! ચોમેર અવાજ કરી ખુશખુશ થઇ તાળી આપે હે નરનારીઓ. (૫) શહેરમાં અબીલ ગુલાલના હોળીના રંગો ઉડે, અરે ! અબીલ ગુલાલના રંગ ઉડે, હે નરનારીઓ. (૬) ઘરમાં ઠાઠમાઠ વગરની ઉમંગ અને કોડની સવારી આવેલી છે. અરે ! તે સારી દેખાય છે. હે નરનારીઓ. (૭) ઉમંગ અને કોડની સ્વારી આવી છે એટલે દરેક માણસને નવી નવી વાતોની અને ઓઢવા પહેરવાનો, ખાવા પીવાનો વગેરે બાબત ઉમંગ અને કોડ ઉત્પન્ન થાય છે- નર્મદાશંકર કવિ કહે છે કે ઋતુની ખુબી છે માટે લગનમાં મહાલો. અરે ! ઋતુની ખુબી શોભી રહી છે. હે નર નારીઓ.

સમાપ્ત.

જાહેર ખબર.

કિન્ડરગાર્ટન સીસ્ટમ મુજબ. નવાં ધોરણ માટે મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડકો. તરફથી બહાર પડેલી બુકે

બાળવર્ગની નોટ	૦-૧-૬	સાતમીના અર્થ	૦-૮-૦
પહેલીના અર્થ	૦-૨-૦	પદાર્થ પાઠ ભા. ૧ લો.	૦-૩-૦
બીજીના અર્થ	૦-૩-૦	પદાર્થ પાઠ ભા. ૨ જો.	૦-૫-૦
ત્રીજીના અર્થ	૦-૪-૦	દિશા શિક્ષણ	૦-૦-૬
ચોથીના અર્થ	૦-૫-૦	મૂળાક્ષર ક્રિયા	૦-૦-૩
પાંચમીના અર્થ	૦-૬-૦	સુરત શહેરનો નકશો	૦-૨-૦
છઠ્ઠીના અર્થ	૦-૭-૦	ચોર્યાસીતાલુકાનો ,,	૦-૧-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક પહેલાના અર્થ ૦-૩-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ત્રીજાના અર્થ ૦-૬-૦

'બાળ ગરબાવળી' ની નોટ બે આના.

અંક સૂચક મૂળાક્ષર ક્રિયા. કિંમત ૦ા આનો જેમાં અંક ઉપરથી મૂળાક્ષર શિખવવાની રીત, મૂળાક્ષર કાના માત્ર વગરના શબ્દોથી યાદ રહે તેવા શબ્દો સહિત.

પ્રાથમિક તથા પ્રાન્ટ્યશાળાના દરેક ધોરણના

"સુખગણિત શિક્ષક" તૈયાર છે !!!

ખાસ પ્રાન્ટ્યશાળાના ત્રીજા ધોરણના બે આના.

પત્ર વ્યવહાર નીચેને સરનામે કરવો.

શાહપોર } મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો ના સોલએજંટ
સુરત. } શા. મગનલાલ મોતીરામ.